

146034

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

146034

**AKDAĞ-ALAÇAM DAĞLARI KUZEY YAMAÇLARINDAKİ KIRSAL
YERLEŞMELERİN MEKANSAL FARKLILAŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Dudu IŞIK

Danışman
Doç.Dr. Abdullah KÖSE

Balıkesir 2004

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**AKDAĞ-ALAÇAM DAĞLARI KUZEY YAMAÇLARINDAKİ KIRSAL
YERLEŞMELERİN MEKANSAL FARKLILAŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Dudu IŞIK

Danışman
Doç.Dr. Abdullah KÖSE

Balıkesir 2004

KABUL VE ONAY SAYFASI

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Entitüsü.....COĞRAFYA.....Anabilim Dalı'nda hazırlanan Yüksek Lisans
tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday.....AYDIN İSİK.....
22/04/2004 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda
sunulan tezin.....BAŞARILI..... olduğuna oy... BİRLİĞİ..... ile karar verilmiştir.

ÜYE

Doc. Dr. Abdullah KÖSE

ÜYE

Yrd. Doc. Dr. Yılmaz ARI

ÜYE

Yrd. Doc. Dr. Alaettin KIZILCAOĞLU

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Akdağ ve Alaçam Dağları kuzeyindeki kırsal yerleşmelerin mekansal farklılaşmasını açıklamak ve sahayı kültür alt bölgelerine ayırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, “Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamacındaki yerleşmelerde mekansal farklılaşma mevcut mudur?”, “Eğer bir mekansal farklılaşma varsa bu farklılaşma kültür bölgeleri ortaya çıkarır mı?”, “Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamacında tanımlanabilen yerleşme alt kültür bölgeleri mevcut mudur?”, “Eğer bu bölgeler mevcutsa bunları ortaya çıkaran asıl kültürel unsurlar nelerdir?” ve “Bu alt yerleşme kültür bölgelerinin karakteristik özellikleri nelerdir?” soruları cevaplanmaya çalışılacaktır. Araştırma sahasında toplam 15 günlük saha çalışması yapılmıştır. Arazi çalışmaları sırasında, her köy için doldurulan gözlem formları veri tabanını oluşturmuştur. Bu veri tabanı, Devlet kurumlarından elde edilen bilgilerle desteklenmiştir. Araştırma sonucunda, çalışma sahası farklı alt kültür bölgelerine ayrılmıştır. Bu kültür bölgelerinin ayrılmasında asıl etken, insanların kültürel geçmişine, ekonomik faaliyetlerine, meskenlerde kullanılan yapı malzemesine ve meskenlerin fonksiyonuna bağlı olarak ortaya çıkan yerleşme ve mesken şekillerindeki farklılaşmadır. Bu durumdan hareketle, araştırma sahası, ziraat yerleşme kültür alt bölgesi, hayvancılık yörük yerleşme kültür alt bölgesi ve ormancılık dağ yerleşme kültür alt bölgesi olmak üzere üç farklı kültür bölgesi ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerleşme Coğrafyası, Akdağ ve Alaçam Dağları, Kırsal Yerleşmeler, Kültür Bölgesi, Mekansal Farklılaşma.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine spatial differentiation of rural settlements to the north of Akdağ and Alaçam Mountains and to divide the study area into sub-cultural regions. The research tried to answer the questions: Do any spatial differences exist in rural settlements in the research area? , “If there are any differences what effects caused this difference? , “Does the research area have any recognizable sub-cultural regions?” , If there are any settlement sub-cultural regions what main cultural elements caused these?” , “What kind of characteristics do these settlement sub-cultural regions have?” A two week fieldwork was conducted in research area. During the field work, observation forms which were filled in for each village formed the data base. This data base was supported by information which was provided by State Institutions. The result of the study showed that small sub-cultural regions exist in the study area. The sub-cultural regions can be identified by their cultural past, economical activities, raw material of constructions, and functions of houses. Based on these criteria the study area was divided into three sub-cultural regions which were agricultural settlements sub-cultural region, livestock Yörük settlements sub-cultural region and forestry mountain settlements sub-cultural region. However, although agriculture, livestock raising and forestry dominated these regions respectively these economic activities mixed together with others in each region.

Key Words: Settlement geography, Akdağ and Alaçam Mountains, rural settlements, culture region, spatial differentiation.

ÖNSÖZ

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusu, Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamaçlarındaki kırsal yerleşmelerin mekansal farklılaşmasını incelemektir. Üç ana bölümden oluşan çalışmada yerleşme, mesken ve yerleşme kültür alt bölgeleri ayrı bölümler halinde incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım danışman hocam Doç. Dr. Abdullah KÖSE' ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca arazi çalışmaları sırasında sağladığı imkanlar ve özellikle Fiziki Coğrafya konularında aldığım yardımlardan dolayı Yrd. Doç. Dr. Abdullah SOYKAN'a teşekkür ederim. Çalışma konumuyla ilgili, farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan ve yöntem konusunda yardımlarını aldığım bölümümüz öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ARI ve Dr. Selhattin AKŞİT'e teşekkür ederim. Desteginden ve sabrından dolayı eşim Metin IŞIK'a teşekkür ederim.

Çalışmanın veri tabanını oluşturan bilgilerin temininde yardımlarını esirgemeyen, DİE, Balıkesir Nüfus İl Müdürlüğü, Dursunbey Tarım İlçe Müdürlüğü, Simav Tarım İlçe Müdürlüğü, DSİ ve Dursunbey Orman İşletme Müdürlüğü'ne teşekkür ederim. Ayrıca, arazi çalışmaları sırasında evlerinin kapılarını çekinmeden bize açan ve sözlü anlatımlarıyla çalışmanın temelini oluşturmasını sağlayan yöre halkına da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırma Alanı	2
1.3. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları	4
1.4. Yöntem	4
1.5. Tanımlar	6
1.6. Sınırlılıklar	8
1.7. Önceki Çalışmalar	8

1.7.1. Teori ve Metodoloji İle İlgili Çalışmalar	9
1.7.2. Araştırma Sahası İle İlgili Çalışmalar	11
2. YERLEŞME VE COĞRAFİ ÇEVRE ETKİLEŞİMİ	12
2.1 Doğal Çevre ve Yerleşme Etkileşimi	12
2.1.1 Yerçekilleri ve Yerleşme Etkileşimi	12
2.1.2 İklim ve Yerleşme Etkileşimi	23
2.1.3 Hidroğrafya ve Yerleşme Etkileşimi	25
2.1.4 Bitki Örtüsü ve Yerleşme Etkileşimi	27
2.2 Kültürel Çevre ve Yerleşme Etkileşimi	31
2.2.1 Nüfus ve Yerleşme Etkileşimi	31
2.2.2 Kültürel Miras ve Yerleşme Etkileşimi	39
2.2.3 Ekonomik Kültür ve Yerleşme Etkileşimi	49
3. MESKEN VE COĞRAFİ ÇEVRE ETKİLEŞİMİ	55
3.1. Doğal Çevre ve Mesken Etkileşimi	56
3.1.1. Yerçekilleri ve Mesken Etkileşimi	58
3.1.2. İklim ve Mesken Etkileşimi	59
3.1.3. Bitki Örtüsü ve Mesken Etkileşimi	61
3.2. Kültürel Çevre ve Mesken Etkileşimi	63
3.2.1. Nüfus ve Mesken Etkileşimi	63
3.2.2. Kültürel Miras ve Mesken Etkileşimi	63
3.2.3. Ekonomik Kültür ve Mesken Etkileşimi	69

4. YERLEŞME ALT KÜLTÜR BÖLGELERİ	73
4.1. Ziraat Ağırlıklı Yerleşme Alt Kùltür Bölgesi	75
4.2. Hayvancılık Ağırlıklı Yörük Yerleşme Alt Kùltür Bölgesi	78
4.3. Ormancılık Ağırlıklı Yerleşme Alt Kùltür Bölgesi	81
5. SONUÇ	84
KAYNAKÇA	86

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarının Lokasyon Haritası	3
Şekil 2	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarında Köy ve Köyden Küçük Yerleşme Şekillerinin Dağılışı	13
Şekil 3	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacının Topoğrafya Haritası	14
Şekil 4	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki Köylerin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı	22
Şekil 5	Dursunbey Meteoroloji İstasyonu Sıcaklık ve Yağış Grafiği	23
Şekil 6	Dursunbey Meteoroloji İstasyonu Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı Diyagramı	24
Şekil 7	Dursunbey Meteoroloji İstasyonu Rüzgar Gülü Grafiği	25
Şekil 8	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarında Bitki Örtüsü ve Köylerin Ormana Göre Dağılışı	30
Şekil 9	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerin Sicil-i Nüfus Kayıtlarına göre nüfus dağılımı (1892-1906)	32
Şekil 10	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki Köylerin Etnik Yapısı	44
Şekil 11	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki Köylerin Ekonomik Faaliyet Türleri	50
Şekil 12	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki Köy Meskenlerinin Hakim Yapı Malzemesi	57
Şekil 13	Kızıllöz köyünde iki katlı bir ev planı	64
Şekil 14	Osmaniye köyünde iki katlı bir ev planı	65
Şekil 15	Çatalçam köyünde iki katlı bir ev planı	70
Şekil 16	Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacında Yerleşme Alt Kültür Bölgeleri	74
Şekil 17	Kızıllöz köyünde iki katlı bir ev planı	77
Şekil 18	Çatalçam köyünde iki katlı bir ev planı	80
Şekil 19	Osmaniye köyünde iki katlı bir ev planı	82

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 Akdağ ve Alaçam Dağları kuzeyindeki köylerle Balıkesir İli'nde yer alan köylerinin yükselti basamaklarına göre dağılışı	16
Tablo 2 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerde kırsal nüfusun yıllara göre dağılımı	33
Tablo 3 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerin nüfusları ve artış oranları	35
Tablo 4 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerin matematiksel ve tarımsal nüfus yoğunluğu	37
Tablo 5 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerin yükselti basamaklarına göre tarımsal ve aritmetik nüfus yoğunlukları	38
Tablo 6 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerle Balıkesir İli köylerinin kırsal nüfusunun yükselti basamaklarına göre dağılışı	39
Tablo 7 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerin hayvan varlığı	51
Tablo 8 Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki köylerde yetiştirilen ürünler, kapladığı alan ve oranları	53

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa No
Foto 1 Aktuzla yayla yerleşmesi	17
Foto 2 Martlıbel Yayla Yerleşmesi	18
Foto 3 Balat Çayı vadisinde bahçe evi	19
Foto 4 Çatalçam ve Aşağımusalar köyleri arasında yer alan Mehmet Çam Sayası	20
Foto 5 Kuruluş yeri olarak yamaç düzlüğünü seçmiş olan Kavakköy Köyü	21
Foto 6 Balat Çayı vadisinde bir bahçe evinden görünüm	26
Foto 7 Yerleşme merkezinde toplu ve çevreye doğru dağınık bir dokuya sahip olan Sacayak Köyü'nden bir görünüm	36
Foto 8 Yerleşme dokusu merkezde toplu, çevreye doğru gevşek olan Çatalçam Köyü'nden bir görünüm	43
Foto 9 Hondular Köyü çevresindeki sayalar	52
Foto 10 Toplu bir dokuya sahip olan Güğü Köyü	54
Foto 11 Ekonomik faaliyeti ormancılığa dayanan Alaçam Köyü	54
Foto 12 Hacıömerler Köyü'nde arazinin eğimine bağlı olarak alt katı zemine gömülmüş bir mesken	58
Foto 13 Akdağ'ın kuzey yamacında ağıl olarak kullanılan bir mağara ağzı	59
Foto 14 Sacayak Köyü'nde kuzey sektörlü soğuk rüzgarların etkisinden korunmak için ön cephesi güneye bakan bir mesken	60
Foto 15 Reşadiye Köyünden Dolma Yapıya Bir Örnek	61
Foto 16 Reşadiye Köyü'nden ahşap bir mesken örneği	62
Foto 17 Ahşap malzemenin hakim yapı malzemesi olarak kullanıldığı bir mesken	66
Foto 18 Hacıömerler Köyü'nde taş mesken örneği	67

Foto 19	Tepeköy Köyü'nde taş, toprak ve ahşap malzemededen yapılmış bir mesken örneği	68
Foto 20	Sinderler Köyü'nde ahşap çatkı sisteminde yapılmış bir ambar eklentisi	68
Foto 21	Tomruk çantı sisteminde yapılmış samanlık eklentileri	69
Foto 22	Çamlık Köyü'nde sebze-meyve kasalarının yapıldığı bir atölte	71
Foto 23	Balat Çayı vadi tabanındaki bahçe evi	76
Foto 24	Hacıahmetpınarı Köyü'nde bir ambar eklentisi	76
Foto 25	Çamköy Köyü'nden bir taş mesken örneği	78
Foto 26	Turnacık Köyü'nde tomruk çantı samanlıklar	79
Foto 27	Aziziye Köyü'nde taş ve ahşap malzemededen yapılmış iki katlı mesken	80
Foto 28	Alaçam Köyü Çevresindeki ahır ve samanlık eklentileri	82
Foto 29	Reşadiye Köyü'nde ahşap ve taş malzemenin birlikte kullanıldığı mesken	83

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMA KONUSU VE ÖNEMİ

Yerleşme Coğrafyası şehir ve kırsal yerleşmeleri olarak iki çalışma alanına sahiptir. Bu çalışma alanlarından biri halk kültürünü en iyi şekilde yansıtan, daha basit, geleneksel yaşam tarzı içinde yaşayan kırsal insanın oluşturduğu kırsal yerleşmelerdir.¹ Bu çalışmanın konusunu, Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamaçlarındaki kırsal yerleşmelerin mekansal farklılaşması oluşturmaktadır.

Kırsal yerleşmelerinin ve meskenlerin şekillenmesinde, nüfus, tarihi miras, etnik yapı, ekonomik faaliyetler gibi kültürel faktörler ile iklim, yer şekilleri, bitki örtüsü gibi doğal faktörler birlikte rol oynamaktadır. Bu çalışma ile doğal ve kültürel faktörler sonucu şekillenen yerleşmelerin göstermiş olduğu farklılıklar konu edilmiştir.

Yerleşme kültürü bakımından saha, Türkiye'yi de içine alan geniş bir bütünün içinde yer almaktadır. Çalışmada, bu geniş kültür içinde, sahanın bütünden farklılaşan özellikleri üzerinde durulacaktır. Akdağ ve Alaçam Dağları kuzeyinde yer alan kırsal yerleşmelerin, şekil, plan, dağılışı, yapı malzemesi gibi özellikleri bakımından sahada gösterdiği farklılaşmanın ortaya çıkardığı yerleşme alt bölgeleri belirlenmeye çalışılacaktır.

¹ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, (2002), *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi), s. 134.

Araştırmanın önemi, Türk Coğrafya literatüründe belli bir sahanın kırsal yerleşme bölgelendirmesi ile ilgili çalışmaların yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de kır yerleşmeleri ile ilgili elde edilen literatürde, kırsal yerleşmelerin mekandaki farklılaşması üzerinde durulurken determinist yaklaşımla insan-çevre ilişkileri üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Ancak, bu farklılaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan bir bölgeleme çalışmasına rastlanmamıştır. Çalışmanın önemi, doğal faktörler yanında daha çok kültürel faktörlere bağlı olarak mekansal farklılıkları belirlemeye ve yerleşme kültür alt bölgelerini tespit etmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMA ALANI

Araştırma sahası, Darkot ve Tuncel’e göre; Ege Bölgesi’nin, İçbatı Anadolu Bölümü’nün, Dursunbey Kütahya Yöresi’nin batı yarısındaki Simav-Orhaneli Alt Yöresi’nde yer almaktadır (Şekil 1).² Araştırma sahasının sınırlarını, doğuda Civana Dağı, Harman Tepe ve Asarlık Tepe, güneyde Akdağ, güneybatıda Alaçam Dağları, kuzeyde İbrikören ve Kaldırak Dağları oluşturur (Şekil 2).

Ana hatları ile KB-GD doğrultusunda uzanan araştırma sahası, kabaca bir dikdörtgene benzer. Yaklaşık olarak 945 km²’lik bir alana sahip bulunan inceleme alanının en alçak noktasını 275 m.’lik yükseltisi ile Balat Çayı ile Emet Çayı’nın birleştiği noktadaki vadi tabanı, en yüksek yerini ise 2089 m.’lik yükseltisi ile Akdağ oluşturur (Şekil 2).

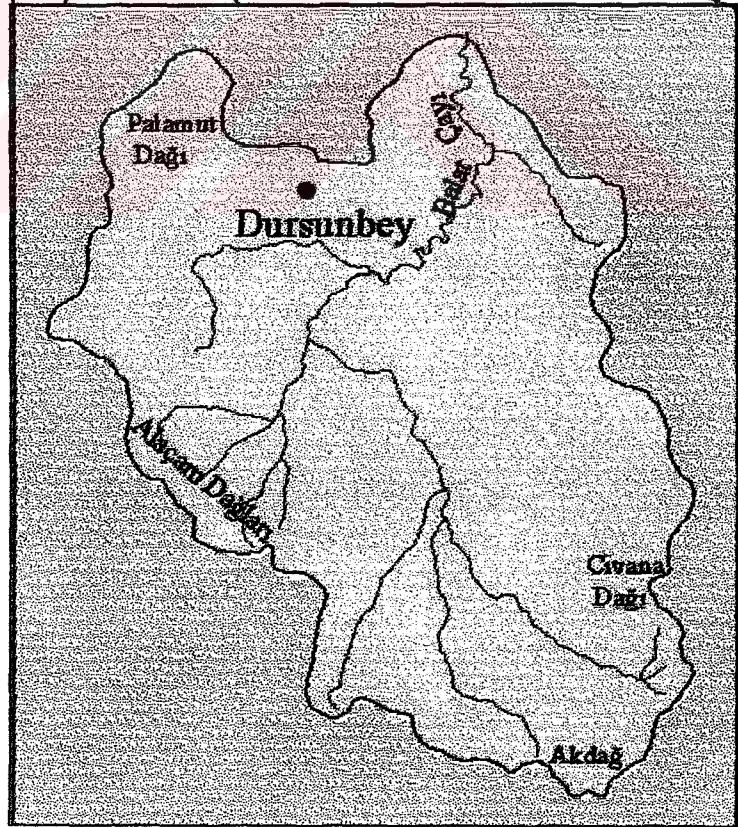
Araştırma sahasının seçiminde birden fazla faktörün rolü bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemlisi, sahaya yerleşmiş olan toplulukların etnik köken itibarı ile birbirinden farklı gruplardan oluşmasıdır. Manav, Yörtük ve Muhacir olarak adlandırılan bu gruplar yaşayış şekilleri, sürdürdükleri ekonomik faaliyetler ve sahip oldukları tarihi miras bakımından kısmen birbirinden ayrılmaktadır. Birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip bu grupların meydana getirdiği yerleşmelerin farklı özelliklere sahip

² Besim Darkot, Metin Tuncel, (1978), *Ege Bölgesi Coğrafyası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2365), s.

ŞEKİL 1: AKDAĞ-ALAÇAM DAĞLARI KUZEY YAMAÇLARININ LOKASYON HARİTASI

55 0 55 km

3 0 3 km

olacağı varsayımından yola çıkılmıştır. Bu farklılığın sahada yerleşme bölgelerini ortaya çıkarabileceği düşüncesi ile araştırma sahası çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Sahanın seçilmesindeki diğer neden ise, araştırma sahasında kırsal yerleşmelerle ilgili bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Elde edilen literatüre göre inceleme alanını konu alan çok az araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda daha çok tarih, iklim, jeomorfoloji konularını içermektedir.

Araştırma sahasının seçilme nedenlerinden bir diğeri, saha çalışması için sağlanan ekonomik imkanlardır. Saha çalışmaları sırasında Balıkesir Üniversitesi Dursunbey Meslek Yüksekokulu'da konaklama imkanı tanınması, Dursunbey Orman İşletme Müdürlüğü'nün araç tahsis etmesi gibi nedenler araştırma sahasının seçilmesinde etkili olmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ARAŞTIRMA SORULARI

Çalışmanın amacı, Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamacındaki kırsal yerleşmelerin mekansal farklılaşmasını belirlemek; bu mekansal farklılaşma sonucu araştırma sahasındaki yerleşmeleri, şekil, tip, fonksiyon ve yapı malzemesi gibi özellikleri bakımından alt-bölgelerine ayırmaktır.

Bu amaç doğrultusunda, “Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamacındaki yerleşmelerde mekansal farklılaşma mevcut mudur?”, “Eğer bir mekansal farklılaşma varsa bu değişimi ortaya çıkaran etkenler nelerdir?”, “Akdağ ve Alaçam Dağları kuzey yamacında yerleşme alt kültür bölgeleri mevcut mudur?” , “Eğer bu bölgeler mevcutsa bunları ortaya çıkaran asıl kültürel unsurlar nelerdir?” ve “Bu alt yerleşme kültür bölgelerinin karakteristik özellikleri nelerdir?” soruları cevaplanmaya çalışılacaktır.

1.4. YÖNTEM

Coğrafi çalışmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan yöntemlerin başında, alan çalışmaları olarak adlandırılan, alan gözlem ve ölçmeleri ile anket ve mülakat

gelmektedir.³ Özellikle Beşeri Coğrafya çalışmalarında güncel bilgiye ihtiyaç duyulduğu için gözlem, mülakat ve anket yöntemleri büyük öneme sahiptir. Kırsal yerleşmeleri konu alan bu çalışmada veri toplama yöntemlerinden gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Görüşme, bireylerin deneyim, tutum, görüş, şikayet, duygu ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir.⁴ Gözlem yönteminin seçilmesinin temel nedeni, yerleşme ve meskenleri oluşturan insanların özelliklerini kendi ortamları içinde anlamaya çalışmaktır. Doğal ortamda gerçekleşen davranışlar gerçeği daha yakından temsil edeceği için elde edilen bilgilerin geçerliliğinin yüksek olmasına katkıda bulunacaktır.⁵

Araştırma sahasında biri 2000 yılında 9 ve diğeri 2001 yılında 4 günlük olmak üzere iki alan çalışması yapılmıştır. Alan çalışmaları sırasında yapılan gözlemlerle sahadaki yerleşmelerin yer seçimi, yerleşme şekli, meskenlerde kullanılan yapı malzemesi, ev ve eklentilerinin şekli, kat durumu gibi özelliklerle ilgili veriler toplanmıştır. Gözlemler sırasında edinilen bilgiler kaydedilmiş; ilgili yerlerin fotoğrafları çekilerek belge olarak kullanılmak üzere saklanmıştır.

Çalışmada kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri de mülakattır. Mülakat sırasında elde edilecek bilgilerle ilgili temel konular önceden belirlenmiştir. Mülakat türlerinden planlı-derinliğine ya da eylem mülakat olarak adlandırılan mülakat türü kullanılmıştır. Bu mülakat türünde yarı yapılandırılmış olan temel alanlarda önceden geliştirilmiş sorular kullanılmaktadır.⁶ Konunun ana hatlarını belirlemek amacıyla temel soruların hazırlanma nedeni, araştırma konusu sınırlarının aşılmasını engellemektedir. Detaylı bilgi elde etmeye yönelik soruların hazırlanmamasının nedeni, görüşülen kişiden elde edilecek bilgilerin sınırlandırılmamasıdır.

³ Nazmiye Özgüç, (1994), *Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, No:3849), s. 63.

⁴ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık San ve Tic. A.Ş.), s. 91-125.

⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık San ve Tic. A.Ş.), s. 127

⁶ Ali Balcı, (1997), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: Pegem Yayıncılık), s. 181-182.

Gözlem ve mülakat yöntemiyle sağlanan veri tabanını desteklemek amacıyla bazı devlet kurumlarından da veri temini konusunda yardım alınmıştır. Çalışmada, Devlet İstatistik Enstitüsü'nden köylere ait nüfus bilgileri⁷, Devlet Su İşleri'nden topografya haritası ve Köy Hizmetleri Müdürlüğü'nden de köylerle ilgili yapılmış olan envanter kullanılmıştır.⁸

1.5. TANIMLAR

Bu çalışmada kullanılan Yerleşme Coğrafyası terminolojisiyle ilgili bir takım terimler aşağıda verilmiştir. Bu terimlerin açıklanması, çalışmasının daha kolay anlaşılmasını sağlaması bakımından önemlidir.

Yerleşme: Yerleşme Coğrafyası'nın temelini oluşturan yerleşme, en geniş anlamda, dünyanın her yerinde bulunan en ilkel ev kümelerinden, en yüce yapılara kadar, bütün binaların tamamı olarak tanımlanabilir.⁹

Kırsal Yerleşme: Başlıca geçim kaynakları, çeşitli mahsuller ve hayvan yetiştiriciliğine dayanan insanların, devamlı veya geçici olarak meydana getirdikleri yerleşmelerdir.¹⁰

Kültür Bölgesi: Bir kültür bölgesi, belli bir kültürü oluşturanların ortaya çıkardığı diğerlerinden ayrılan bir karaktere sahip dünya yüzeyinin bir parçasıdır.¹¹

Şekilsel Kültür Bölgesi: Bir ya da daha çok kültür özelliğini paylaşan insanların yerleşmiş oldukları alan olarak tanımlanabilir.¹²

Köy: Köyler, şehir yerleşmelerinden farklı olarak toprak mahsulleri yetiştiren ve bununla geçinen; cemaati, ev topluluğu, bağ-bahçe, tarlaları ve cami, okul, otlak,

⁷ D.İ.E., (1935-2000), *Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş*. (Ankara).

⁸ Toprak-İskan Köy İşleri ve Kooperatifi Bakanlığı, (1981), *Köy Envanter Etüdü*. (DİE Matbaası, Ankara).

⁹ Necdet Tunçdilek, (1986), *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını), s. VII.

¹⁰ Süha Göney, (1977), *Şehir Coğrafyası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını), s. 1.

¹¹ Robert H. Stoddard, Brian W. Blouet and David J. Wishart, (1986), *Human Geography People, Places, and Cultures* (New Jersey: A Division of Simon&Schuster, Inc.), s. 104.

¹² Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, (2002), *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi), s. 150.

yaylak, baltalık koruluk, pınar, çeşme kuyu gibi köy ortamaları ve nihayet bu yerleşme ünitesini diğer yerleşmelerden ayıran sınırları ile toplu kır yerleşmesidir.^{13 14}

Saya: Temel geçim kaynağı hayvan besiciliğine dayanan ailelerin mera alanları içerisinde inşa ettikleri, üzeri kapalı hayvan barınakları ile ağıl ve çoban kulübesinden meydana gelen, Ege ve Marmara Bölgelerinde yaygın olarak görülen geçici yerleşme şekline saya denir.¹⁵

Yayla: Türkiye'nin yüksek bölgelerinde geniş bir yayılış alanına sahip olan yaylalar, genellikle kırsal nüfusun ek geçim sahaları ve yaz mevsiminde hayvancılık faaliyeti ve dinlenme amacıyla çıktıkları geçici yerleşmelerdir.¹⁶

Bağ-Bahçe Evi: Bağlıklar içinde veya kenarında edilen yerleşmelere bağ evi, bahçe tarım alanlarında (sebze bahçesi de olabilir, meyve bahçesi de olabilir) inşa edilen yerleşmelere bahçe evi denir.¹⁷

Mahalle: Mahalleleri, büyüklüğü birkaç hane ile 10-15 hane arasında değişen, devamlı oturlan ve idari bakımdan köy muhtarlıklarına bağlı yerleşmeler olarak tanımlamak mümkündür.¹⁸

Devamlı Yerleşmeler: Devamlı yerleşmeleri, köyler ve yılın tümünde oturlan köyden küçük yerleşmeler oluşturmaktadır.¹⁹

Geçici Yerleşmeler: Geçici yerleşmeler ise, yılın belli bir bölümünde ikamet edilen, köy vasfına ulaşmamış yerleşmelerdir.²⁰

Çevresel Algı: Fiziki çevre ve kaynakların farklı kültürler tarafından farklı şekillerde algılanarak değerlendirilmesidir.²¹

¹³ Ali Tanoğlu, (1954), *İskan Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod* (İstanbul: Türkiyat Mecmuası, Sayı: 11), s. 1-32.

¹⁴ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1183), s. 250.

¹⁵ Abdullah Köse, (1995), "İvrindi Çevresinde Saya Yerleşmeleri," *Doğu Coğrafya Dergisi*, S:1, ss. 314-315.

¹⁶ Abdullah Köse, (1997), "Madra Dağı Kuzey Yamaçlarında Yaylacılık," *Doğu Coğrafya Dergisi*, S:2, ss. 229-230.

¹⁷ Hayati Doğanay, (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (Ankara: Gazi Büro Kitabevi), s. 307.

¹⁸ Necdet Tunçdilek, (1967), *Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1283), s. 108.

¹⁹ Hayati Doğanay, (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (Ankara: Gazi Büro Kitabevi) s. 245.

²⁰ Hayati Doğanay, (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (Ankara: Gazi Büro Kitabevi) s. 245.

²¹ Nazmiye Özgüç, Erol Tümertekin, (2002), *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi), s. 52-53.

1.6. SINIRLILIKLAR

Araştırma süresinin sınırlı oluşu nedeniyle, saha çok geniş tutulamamıştır. Yerleşme şekillerinde farklılık ve çeşitlilik elde edilebilecek kadar geniş bir saha belirlenmiştir. Özellikle yükselti farkından dolayı ortaya çıkan doğal ortam değişmesi ile birlikte yerleşmelerde beliren farklılaşmayı gözleme imkanı sağlayacak bir saha seçilmiştir.

Araştırma sahasının kırsal yerleşme kültür bölgelerine ayrılmasında bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi bölgelendirmeden kaynaklanan zorluklardır. Bölgelendirme sırasında yerleşmenin birden fazla özelliği kullanılmaktadır. Ancak yerleşme özelliklerinin her biri birbirinden kısmen ayrılan bölge sınırlarına sahip bulunmaktadır. Birbirinden farklı sınırlara sahip bu özellikleri birleştirilerek asıl bölgenin oluşturulmasında güçlükler yaşanmıştır. Bu nedenle ortaya çıkan bölge sınırları kesin hatlar şeklinde değil geçiş zonları olarak algılanmalıdır.

Yerleşme kültür alt-bölgelerinin tanımlanmasında da zorluklar yaşanmıştır. Bunun nedeni, daha önceki çalışmalarda Türkiye için böyle bir bölge ayrımının yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu veri eksikliğinden dolayı, araştırma sahasında belirlenen bölgeler, yerleşme ve meskenler üzerinde diğer faktörlerden daha etkili rol oynayan ekonomik faaliyet türü ve etnik yapının özelliklerini yansıtacak şekilde adlandırılmıştır.

1.7. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Araştırma konusu ve sahası ile ilgili elde edilen literatürün değerlendirmesi, bu çalışmanın önemini ve ilgili literatür içindeki yerini belirlemesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Elde edilen literatürün değerlendirilmesi iki başlık altında yapılmıştır. İlgili literatürün iki farklı başlık halinde değerlendirilmesinin amacı, hem araştırma sahası hem de araştırma konusu ile ilgili çalışmalar içinde araştırmanın yerini belirlemektir.

1.7.1. TEORİ VE METODOLOJİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Elde edilen literatür içinde yayınlanmış en eski eser Alagöz'ün²² 1941'deki köyden küçük yerleşmelerden biri olan yayla hakkındaki makalesidir. 1938'den itibaren çalışılmaya başlanan kırsal yerleşme konularında 1980'lerin başına kadar çok az eser verilebilmiştir. 1980'den sonra kırsal yerleşmelerde verilen eserler daha çok makale, yüksek lisans²³ ve doktora tezleri²⁴ şeklindedir. Bu eserlerin büyük bölümünde belli bir sahaya ait yerleşme özellikleri ve yerleşmelerin özellik kazanmasında etkili olan coğrafi faktörlerin açıklanması konu edilmiştir.

Kırsal yerleşme literatüründe 1940'lardan günümüze kadar çalışma metodolojisi ve konularında çok fazla değişiklik olmamıştır. Bu çalışmaların büyük bölümünde konunun işleniş şekli benzerlik göstermektedir. Konunun işleniş şekli kırsal yerleşmelerin coğrafi faktörlerle ilişkilendirilmesi ve yerleşmelerin tasviri esasına dayanmaktadır.

Kırsal yerleşme literatüründe metodolojiyi konu alan çok az sayısı çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda kır yerleşme tiplerinin tanımlanması, sınıflanması ve birbirinden ayrılan kısımların ortaya konması amaçlanmıştır. Yücel'in çalışmasında kır yerleşme tiplerinin ayrımı ve tanımlanmasında birbirinden kısmen ayrılan yazarların görüşleri değerlendirilerek genel tanımları yapılmıştır.²⁵ Ancak, çalışmada yerleşme tipleri ana hatlarıyla verilmiş; detaya girilmemiştir. Tanoğlu'nun eserinde ise yerleşme tiplerinin tanımları yanında şekil ve fonksiyonları da açıklanarak daha ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ayrıca, çalışmada yerleşme şekilleri göçebe ve yerleşik olarak sınıflandırılmıştır.²⁶

²² Cemal Arif Alagöz. (1941), "Yayla Tabiri Hakkında Rapor," I. Coğrafya Kongresi Raporlar-Müzakereler-Kararlar.

²³ Ali Yılmaz, (1993), "Doğu Kradeniz Kenar Dağları'nın Kuzeyinde (Melet-Harşit arası) Kırsal Yerleşmeler," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

²⁴ M. Yılmaz Özden, (2000), "İlgaz Dağları ve Çankırı Şehri Arasındaki Kır Yerleşmeleri," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

²⁵ Talip Yücel. (1988), "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri," *Türk Kültürü Araştırmaları*. C:XXVI/1, ss. 61-69.

²⁶ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1183).

Kırsal yerleşme literatüründe incelenen konulardan biri de yerleşmelerin belli özelliklerine göre sınıflanmasıdır. Doğanay; kır yerleşme şekillerini, ikamet edilme süresine bağlı olarak devamlı ve geçici, Tunçdilek; yapı ve fonksiyonları bakımından köy ve köy-altı, Tolun Denker ise, yerleşme şeklinin dokusuna göre, dağınık ve toplu olarak sınıflandırmıştır.^{27 28 29}

Kırsal yerleşme literatürü içinde en çok köyden küçük yerleşmeler ve meskenler konu edilmiştir. Köyden küçük yerleşmeleri konu alan çalışmalarda yerleşmelerin doğal ve beşeri faktörlerle ilişkisi, yerleşme ve mesken özelliklerinin tasviri yapılmıştır.^{30 31 32}
^{33 34} Meskenlerle ilgili çalışmalarda, meskenin kat sayısı, yapı malzemesi, eklentileri ve coğrafi faktörlerle ilişkisi üzerinde durulmuştur.^{35 36 37 38 39} Köylerle ilgili hazırlanmış çalışmalar ise daha çok monografya niteliğindedir.^{40 41 42}

²⁷ Hayati Doğanay, (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (Ankara: Gazi Büro Kitabevi), s. 245.

²⁸ Necdet Tunçdilek, (1967), *Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1283), s 108.

²⁹ Bedriye Tolun Denker, (1977), *Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmeleri)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, No: 2275), s. 148.

³⁰ Ahmet Necdet Sözer. (1990), "Kozak Yaylacılığı Üzerine Bazı Gözlemler ve Notlar," *Ege Coğrafya Dergisi*. Sayı: 5, ss. 1-9.

³¹ Saliha Koday. (1999), "Hınıs İlçesi'nde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı: 34, ss. 331-354.

³² Sami Öngör. (1960), "İmroz Adası'nda Tipik Bir Yerleşme Şekli," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:20, ss. 72-82.

³³ Lütfi Özav. (1995), "Eski Gediz Kasabası Çevresi'nde Güme Yerleşmeleri," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:30, ss. 173-188.

³⁴ Abdullah Köse. (1995), "İvrindi Çevresi'nde Savaş Yerleşmeleri," *Doğu Coğrafya Dergisi*. Sayı:1, ss. 314-335.

³⁵ Necdet Tunçdilek. (1960), "Orta Sakarya Vadisi'nde Meskenler," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:20, ss. 36-50.

³⁶ Muzaffer Tunç. (1997), "Trabzon'da Kırsal Alandaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:32, ss. 143-160.

³⁷ Orhan Gürbüz. (1997), "Türkiye'de Göçebe Mesken Örneği: Çadır," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:32, ss. 197-220.

³⁸ Ekrem Demir. (2002), "Adıyaman Ovası'ndaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:39, ss. 55-78.

³⁹ Şevket Işık. (1992), "Ezine-Bayramiç Çevresi'nde Kır Meskenleri," *Ege Coğrafya Dergisi*. Sayı:6, ss. 101-117.

⁴⁰ Mehmet Tıraş. (2002), "Yusufeli İlçesi'nde Köy Yerleşmeleri," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:38, ss. 133-148.

⁴¹ Ali Yılmaz. (1996), "Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı: 31, ss. 139-154.

⁴² Asaf Koçman. (1983), "Yeni Muhacir Köyü (Keşan) Toplumsal Ekoloji Açısından Bir İnceleme," *Ege Coğrafya Dergisi*. Sayı:1, ss.108-128.

Kırsal yerleşmelerle ilgili çalışmaların pek çoğunda coğrafi faktörlerin etkisiyle yerleşmelerde ortaya çıkan farklılaşma konu edilmiştir. Ancak Türk Coğrafya literatüründe bu farklılaşmanın mekansal dağılımı konu alan çalışmaların bulunmamaktadır.

1.7.2. ARAŞTIRMA SAHASI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Araştırma sahasıyla ilgili tarih, sosyoloji, jeomorfoloji ve iklim alanında eserler verilmiştir. Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin konu olarak seçilmesinde etkili olan faktörlerden biri de, sahanın kırsal yerleşmesiyle ilgili bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Araştırma sahası ile ilgili hazırlanmış eserlerin pek çoğu tarih konularını içermektedir. Bu çalışmalar ilkçağ tarihinden⁴³ başlayarak, Anadolu Selçuklu Beylikleri dönemini⁴⁴ ve Osmanlı İmparatorluğu dönemini⁴⁵ konu almıştır.

Araştırma sahasını konu alan çalışmalardan bir kısmı ise Fiziki Coğrafya alanında hazırlanmıştır. Bu çalışmalar sahanın jeomorfolojik özelliklerini⁴⁶ ve iklimini⁴⁷ konu almıştır. Bu çalışmaların yanı sıra sosyolojik bir çalışma olan bölgenin monoğrafyası da önemli çalışmalardandır.⁴⁸ Araştırma sahasında yaşayan insanların kültürel geçmişini konu alan çalışmaların sayısı ise oldukça azdır.^{49 50}

⁴³ Elmar Schwertheim. (2003), *Die Inschriften von Hadrianoi and Hadrianeia*. Çeviren: Aydın Ayhan. (Dursunbey: Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu).

⁴⁴ Zerrin Günel Öden, (1999), *Karası Beyliği*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

⁴⁵ Abdülmecid Mutfak, (1995), *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*. (Balıkesir :Taner Ofset).

⁴⁶ Abdullah Soykan. (2003), "Balat Çayı (Dursunbey) Havzası'nın Jeomorfolojik Özellikleri," *Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu*.

⁴⁷ Asaf Koçman. (2003), "Dursunbey ve Çevresinin İklimi ve Arazi Degredasyonu," *Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu*.

⁴⁸ Orhan Türkdöğen, (1971), *Beşikdüzü ve Dursunbey Bölge Monografileri (Karşılaştırmalı Sosyal Araştırmalar)*. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:125).

⁴⁹ Kamil Su, (1938), *Balıkesir ve Çevresinde Yürük ve Türkmenler*. (Balıkesir).

⁵⁰ Aydın Ayhan, (1999), *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler*. (Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Genel Yayın No: 5).

2. YERLEŞME VE COĞRAFI ÇEVRE ETKİLEŞİMİ

Yerleşmelerle coğrafi çevrenin etkileşimine geçmeden önce araştırma sahasındaki köy ve köyden küçük yerleşmelerden kısaca bahsetmek istiyorum. Araştırma sahasında toplam 41 köy yerleşmesi yer almaktadır. Araştırma sahasında köyden küçük yerleşme şekillerinden mahalle yerleşmesi, saya yerleşmesi, bahçe yerleşmeleri ve yayla yerleşmeleri bulunmaktadır. Sahanın özellikle kuzey kesiminde mahalle ve bahçe yerleşmeleri, orta kesiminde saya yerleşmeleri ve güney kesiminde yayla yerleşmeleri yoğunluk göstermektedir (Şekil 2).

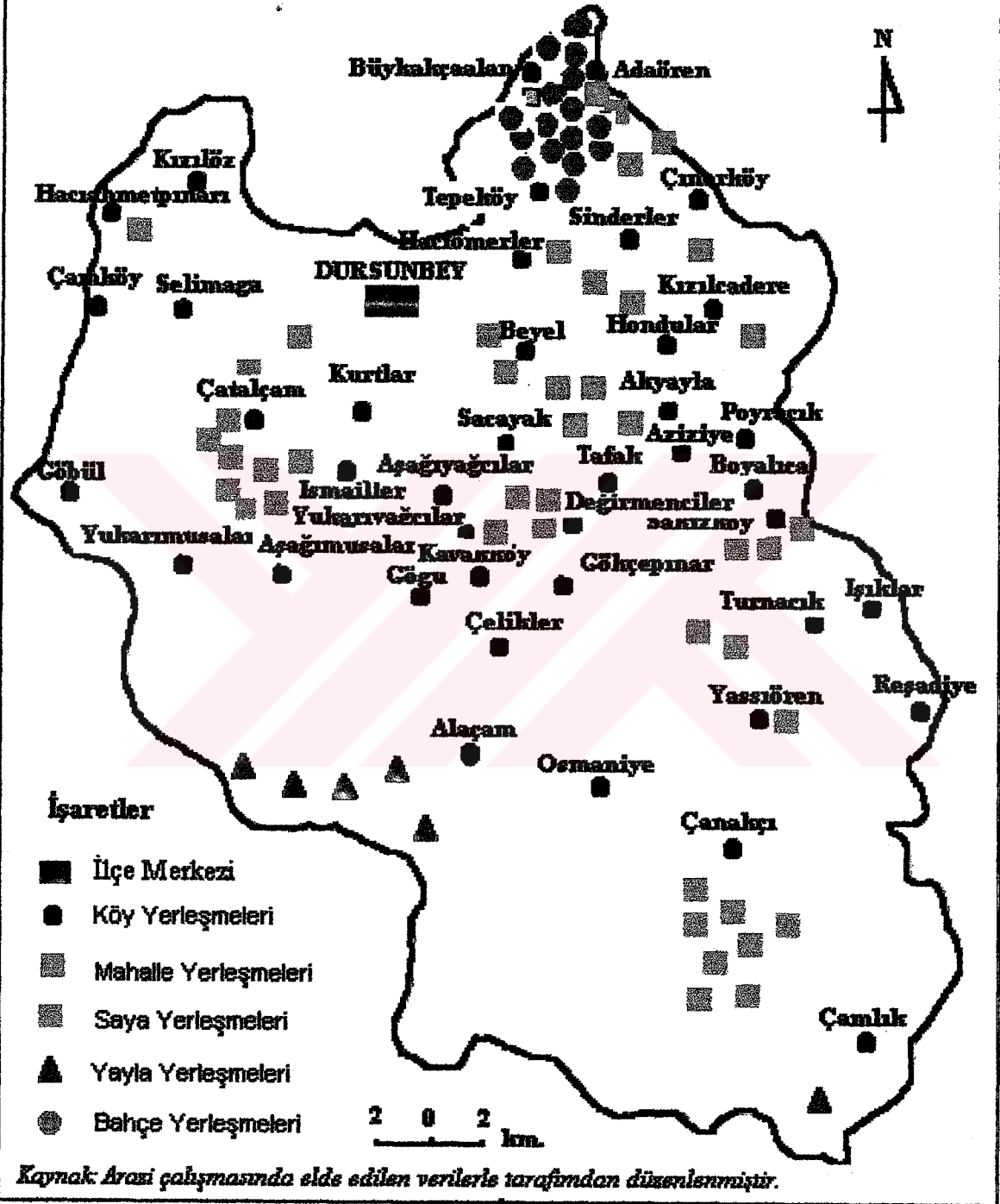
2.1 Doğal Çevre ve Yerleşme Etkileşimi

Bu bölümde doğal çevre şartlarının yerleşmeler üzerine olan etkileri üzerinde durulacaktır. Doğal çevre faktörlerinden olan yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve hidrografik özelliklerin yerleşme şekilleri, yerleşmelerin yer seçimi, fonksiyonları vb. üzerine olan etkileri incelenecektir. Bu şekilde, yerleşme özellikleri bakımından benzer ve farklı olan sahalar belirlenmeye çalışılacaktır.

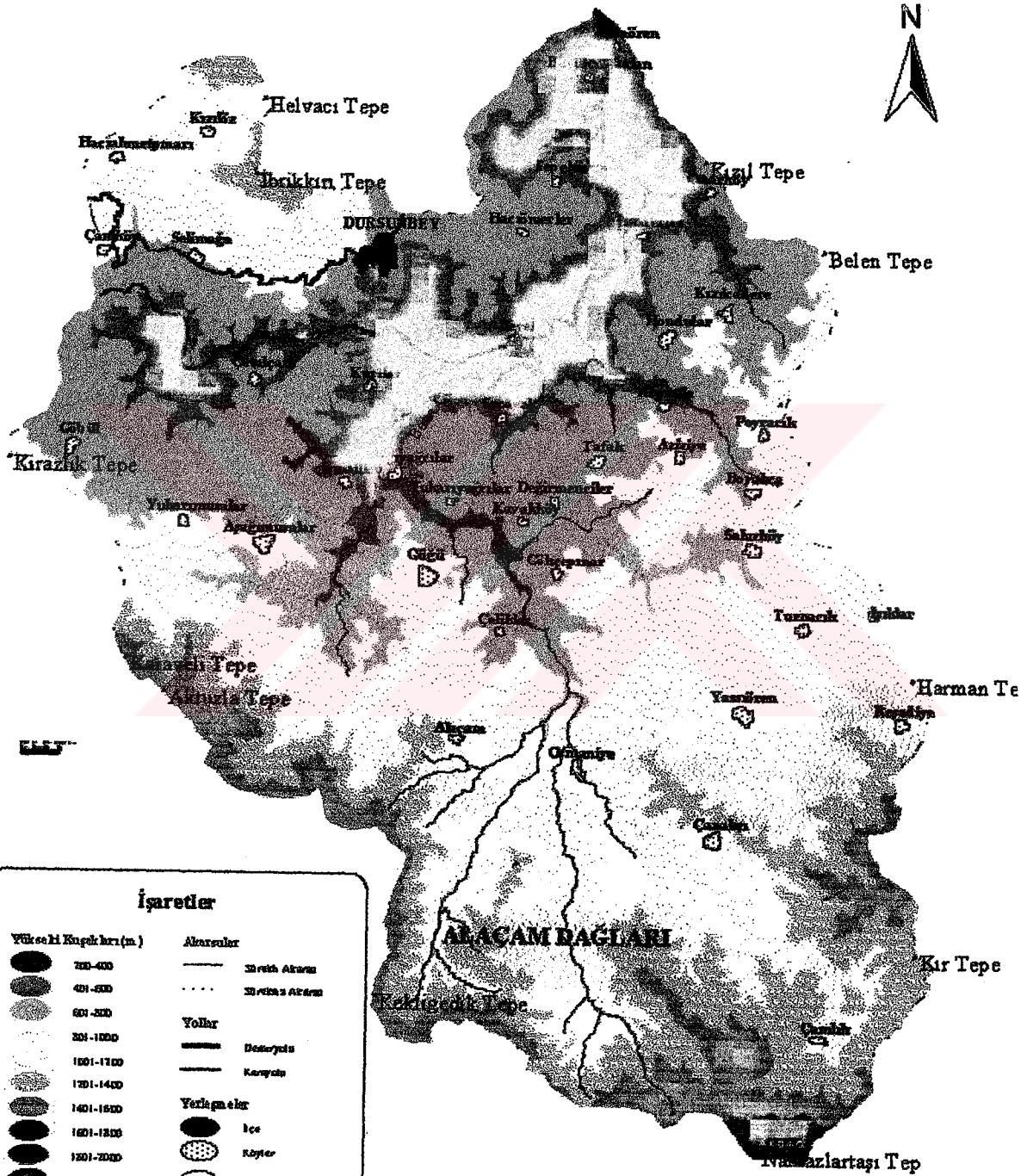
2.1.1 Yer şekilleri ve Yerleşme Etkileşimi

Bu bölümde doğal coğrafi faktörlerden yükselti ve eğim faktörü ile yerleşmelerin yer seçimi, şekli ve geçim faaliyetleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle, yerleşmeleri yer aldıkları yükselti basamaklarına göre değerlendirmek yerinde olacaktır (Şekil 3).

Şekil 2 : Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarında Köy ve Köyden Küçük Yerleşme Şekillerinin Dağılışı

Şekil 3: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacının Topoğrafya Haritası

İnceleme alanında köy yerleşmelerinin alt sınırını, 300 m. ile Büyükakçalan, üst sınırını da 1200 m. ile Çamlık Köyü oluşturur. Türkiye’de yükselti kuşaklarına göre kırsal yerleşmelerin nüfuslanmasını konu alan Sergün’ün ve Ege ve Marmara bölgelerinde kırsal yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı konu alan Günal’ın çalışmalarında, yükselti kuşakları belirlenirken 250 m. yükselti aralığı kullanılmıştır.^{51 52}Bu nedenle, inceleme sahasında da 250 m. aralığını kullanılarak 4 yükselti kuşağı belirlenmiştir. Araştırma sahasında yükseltinin alt sınırı 300 m. nin altına düşmediğinden ve köy yerleşmesi sınırınının 1200 m.nin üstüne çıkmadığından yükselti kuşakları 250 m. ile 1250 m. arasında belirlenmiştir.

- 1- 250-500 m. yükselti basamağı
- 2- 501-750 m. yükselti basamağı
- 3- 751-1000 m. yükselti basamağı
- 4- 1001-1250 m. yükselti basamağı

Araştırma sahasında, 300-1200 m arasında yer alan 41 köyü 4 grup altında ele almak köylerin hangi yükseltelerde yoğunlaştığını ve seyredildiğini görmek açısından önemlidir. Yükselti değeri en az olan ve Balat Çayı vadisinin yamacında kurulmuş olan Büyükakçalan, inceleme alanınının kuzey sınırını oluşturan köydür. Kuruluş yeri olarak Balat Çayı vadisinin yamacını seçen bu köyün yükseltisi, 300 m civarındadır.

Araştırma sahasında 250 m. yükselti değerinin altında köy yerleşmesi bulunmamaktadır. Bunun nedeni, sahanın yükselti alt sınırınının 250 m. olmasıdır. İdari bakımdan Balıkesir ili sınırları içinde kalan inceleme alanında, 250 m. yükseltisinin altında köy yerleşmesi bulunmamasına karşılık, il genelinde köy yerleşmelerinin % 40’ı bu yükselti değerinin altında bulunmaktadır (Tablo 1). Araştırma sahası Buradan anlaşılacağı üzere, araştırma sahası çevresine göre yüksek bir alan olup, yerleşmeler bu farklı coğrafi ortama göre diğerlerinden farklılaşmıştır.

⁵¹ Nurten Günal. (1993), “Marmara ve Ege Bölgelerinde Kırsal Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı,” *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı:28.

⁵² Ümit Sergün. (1993-1996), “Türkiye’de Kırsal Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı,” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*. Sayı: 4.

Tablo 1: Akdağ ve Alaçam Dağları Kuzey yamacındaki köylerle Balıkesir İli'nde yer alan köylerin yükselti basamaklarına göre dağılışı

Yükselti Basamağı (m.)	İnceleme Alanında Köy Sayısı	Oran (%)	Balıkesir İlinde Köy Sayısı	Oran (%)
0-100	*	*	166	17,6
101-250	*	*	216	23
251-500	3	7,3	344	36,7
501-1000	34	82,9	208	22,2
1001-1500	4	9,8	5	0,5
Toplam	41	100	939	100

Kaynak: 1:25.000 ölçekli Topografya Haritası ve Günel 1993'ten⁵³ düzenlenerek.

*İnceleme alanı 250 m. yükseltinin altında araziye sahip değildir.

Araştırma sahasında, 250-500 m. yükselti basamağında bulunan köy sayısı 3'tür. Bu basamak aynı zamanda yerleşmelerin en az yoğunluk gösterdiği basamak durumundadır. İnceleme alanındaki toplam köylerin % 7'si bu basamakta yer almaktadır. İklim özellikleri bakımından uygun koşullara sahip olan bu yükselti basamağında, köy yerleşmelerinin sayısının az olmasının nedeni, toplam yüzölçümünün ancak % 6 sına sahip olmasıdır. Ayrıca bu basamakta yerleşme sayısının azlığı, ekip-biçmeye uygun düzlüklerin daha çok yamaçlardaki plato yüzeylerinde bulunması, su baskını riskinin fazla olması, eski göçebe kültüründe insanların, daha ferah yüksek yerleri tercih etmeleri ve vadi tabanlarını sadece kışlak olarak kullanmalarına bağlıdır.

Yerleşmelerin en yoğun olduğu basamaklardan biri olan sahanın % 38'ine sahip olan 501-750 m. arasındaki basamakta yer alan köy sayısı 18'dir. Köy yerleşmelerinin yoğunlaştığı diğer basamak 751-1000 m. basamağıdır. Bu basamakta 16 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Buna göre, inceleme alanında köy yerleşmelerinin, % 83'ü, toplam yüzölçümünün % 81'ini kaplayan 501-1000 m. arasındaki yükselti basamağında yer almaktadır.

⁵³ Nurten Günel. (1993), "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı," *Türk Coğrafya Dergisi*. Sayı: 28.

İklim ve yerşekilleri özelliklerinin devamlı yerleşmeye elverişli olmaması nedeniyle, sahanın üçte birlik kısmını kaplayan 1000 m.nin üzerindeki kuşakta, sadece 4 köy yer almaktadır. Bu köylerin en yüksekte kurulmuş olanı da, yükseltisi 1200 m.yi geçmeyen Çamlık Köyü'dür.

Köy yerleşmelerinin ortadan kalktığı 1200 m.nin üzerinde yer alan kuşakta, daimi yerleşmelerin yerini köyden küçük yerleşmelerden olan yayla yerleşmeleri almıştır. Yayla, günümüzde, genellikle nüfusun ek geçim sahaları ve yaz mevsiminde hayvancılık faaliyeti ve dinlenme amacıyla çıktıkları geçici yerleşmelerdir.⁵⁴ Ekonomik faaliyetinin temelini hayvancılığın oluşturduğu ve yılın bir bölümünde kullanılan yaylalar, bu yüksek dağlık kesimde yer almaktadır (Foto 1). Bu kuşakta, Aktuzla, Martlibel, Kirazlı, Sokuldak, Karavele ve Tuzla olmak üzere 6 yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

Foto 1- Aktuzla Yayla Yerleşmesi

Geleneksel konar-göçer kültürünün kalıntıları durumundaki yaylalar, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimin sonucu olarak önemini kaybetmiş, azalmış ve

⁵⁴ Abdullah Köse. (1997), "Marda Dağı Kuzey Yamaçlarında Yaylacılık," *Doğu Coğrafya Dergisi*. Sayı:2.

küçülmüştür. Nitekim, sahanın güney kesimindeki 1250 m. nin üzerindeki yaylalar, bir veya birkaç ailenin yazlık otlak sahası olup, birkaç adet basit kulübeden oluşmaktadır. Eskiden obalar şeklindeki kıl çadır kümelerinin yerini, günümüzde duvarları taştan örülmüş, üstü çalı veya naylon ile kapatılmış, basit, derme çatma kulübeler almıştır.

Aktuzla Yayla yerleşmesinde taşların üst üste konması ve üstünün de çevreden sağlanan ağaç dallarıyla örtülmesiyle oluşturulan iptidai meskenlerin yerini (Foto 1), Martlıbel Yayla yerleşmesinde naylon ve bez brandadan yapılmış çadır almaktadır (Foto 2). Bunun nedenini de, Aktuzla yaylasında yılın 4 ayında ve her yıl kalınırken, Martlıbel yaylasında kalış süresi 3 aydır ve bazı yıllarda da kalınmamaktadır.

Foto 2: Martlıbel Yayla Yerleşmesi

Araştırma sahasında, 250-500 m. arasındaki basamakta, köy yerleşmelerinden başka köyden küçük yerleşmelerden olan bahçe evleri de yer almaktadır. Yerleşme tarihi açısından bakıldığında, bahçe ziraati yapan ve burada mesken eden insanların, yörede ilk yerleşik hayata geçen gruplar olduğu dikkat çeker (Foto 3). Böyle bir ekonomik kültürün gelişmesi, yoğun emek gerektiren bahçe ziraati yapan insanların,

hergün köye gidiş gelişlerinde zaman kaybetmelerini engellemek için, tarım alanları içinde geçici meskenler inşa etmeleriyle olmuştur. Arazi çalışmaları sırasında, bölgede 16 bahçe yerleşmesi tespit edilmiştir. Bahçe evlerinin sahanın bu kesiminde yer almasında ekip biçmeye uygun düzlüklerin bulunması ve iklimin bu tür faaliyete izin vermesinin de etkisi bulunmaktadır.

Foto 3: Balat Çayı vadisinde bahçe evi

Köy yerleşmelerinin en yoğun olarak bulunduğu kesim olan 501-1000 m. basamağında, köyden küçük yerleşmelerden sayalar yer almaktadır. Yerleşik hayata geçtikten sonra, değişen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullara bağlı olarak, saya adı verilen yerleşmeler gelişmiştir. Saya, temel geçim kaynağı hayvan besiciliğine dayanan ailelerin, mera alanları içerisinde inşa ettikleri, üzeri kapalı hayvan barınakları ile ağıl ve çoban kulübesinden meydana gelen bir kır yerleşme şeklidir (Foto 4).⁵⁵ Sayalarda ekonomik faaliyetin temelini küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. Sayalar, 1000 m. nin üzerindeki kuşakta yer alan, ekonomik faaliyetin temelini küçükbaş hayvancılığa dayanan yaylalardan yerleşme şekli, yerleşme süresi bakımından farklılıklar göstermektedir.

⁵⁵ Abdullah Köse. (1995), "İvrindi Çevresinde Saya Yerleşmeleri," *Doğu Coğrafya Dergisi*. Sayı:1.

Foto 4- Çatalçam ve Aşağımusalar köyleri arasında yer alan Mehmet Çam sayısı

Yaylalar özellikle havanın ısındığı ilkbahar ve sonbahar ayları arasındaki dönemde ikamet edilmesine karşılık, sayalarda daha çok kış aylarında, hatta tüm yıl kalınmaktadır. Çoban kulübesi ve üstü kapalı ağıllardan oluşan sayalardan farklı olarak yaylalarda ikamet edilen bir kısım, üretilen ürünlerin işlendiği bir eklenti ve üstü açık etrafı çalı çitle kaplı ağıllardan oluşmaktadır.

İnceleme alanında, 500-1000 m. arasındaki yükselti kuşağı arasında yer alan kesimde, saya yerleşmelerinin yoğunluk kazanmalarının nedenleri, sahaya yerleşmiş olan insanların kültürel geçmişleri ve arazinin küçükbaş hayvancılığın sürdürülebilmesini desteklemesidir. İnceleme alanında yerleşik hayata geçmiş olan göçebe aşiretler, eski alışkanlıklarına devam ettirmek ve hayvancılık faaliyetini sürdürebilmek için köylerinin yakınında köyden küçük yerleşmeler oluşturmuşlardır. İnceleme alanının, çoğu yerde engebeli bir araziye sahip oluşu ekonomik faaliyet alanını daraltarak hayvancılığın ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu faaliyetlerin köy dışında sürdürülmesinin nedenleri, sürülerin otlatılabileceği arazilere ihtiyaç duyulması ve ekili-dikili araziye zarar verilmek istenmemesidir.

Engibeli ve eğim değerleri yüksek olan araştırma sahasında, yerleşmeler daha çok eğim değerlerinin azaldığı vadi yamaçlarında, eteklerde ve sırtlarda kurulmuştur. Eğim bu özelliğinden ötürü yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde etkili olmuştur (Foto 5).

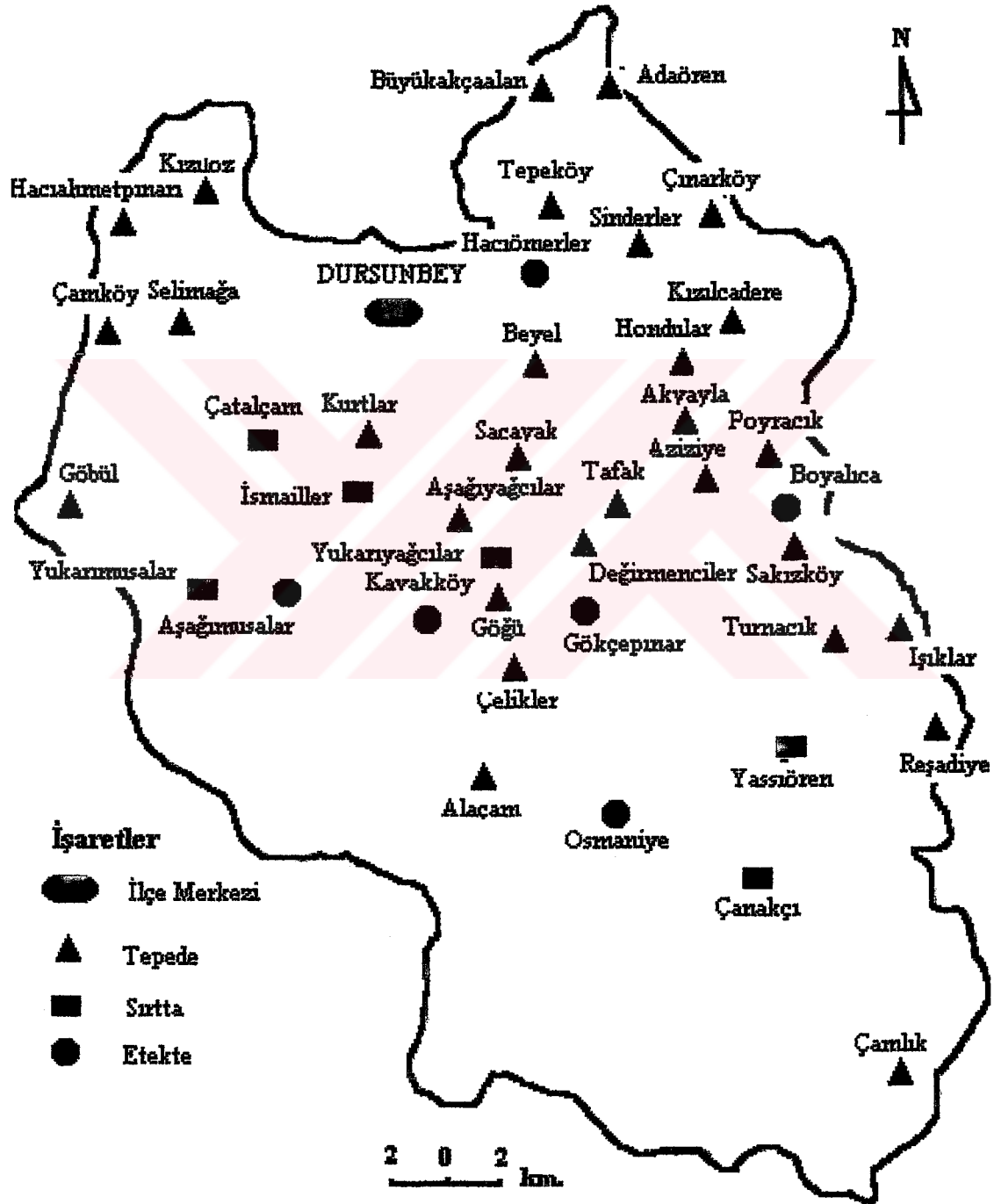
Foto 5- Kuruluş yeri olarak yamaç düzlüğünü seçmiş olan Kavakköy Köyü

Sahada, küçükbaş hayvancılık ekonomisinin hakim olması, hayvancılık potansiyeli yüksek olan bu bölgeye, göçebe aşiretler tarafından yerleşilmesidir. Eğime bağlı olarak, ziraat yapılabilecek düz alanların bulunmayışı hayvancılık faaliyetinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Eğim değerlerinin nispeten azaldığı yamaç eteklerinde ve vadi tabanlarında ise buğday ve arpa yetiştirilmektedir.

Yerleşmelerin yoğunluğu açısından da eğim değerleri önem taşımaktadır. Sahanın eğim değerleri yüksek olan kuzey kesiminde köy sayısı oldukça düşmüştür. Buna karşılık sahanın orta ve güney kesiminde, yerleşmeler yoğunluk kazanmıştır (Şekil 2). Araştırma sahasında oldukça yüksek ve arızalı bir arazi üzerinde yer

almasının bir sonucu olarak 28 köy yamaçta, 6 köy etekte ve 7 köy de sırtta kurulmuştur (Şekil 4).

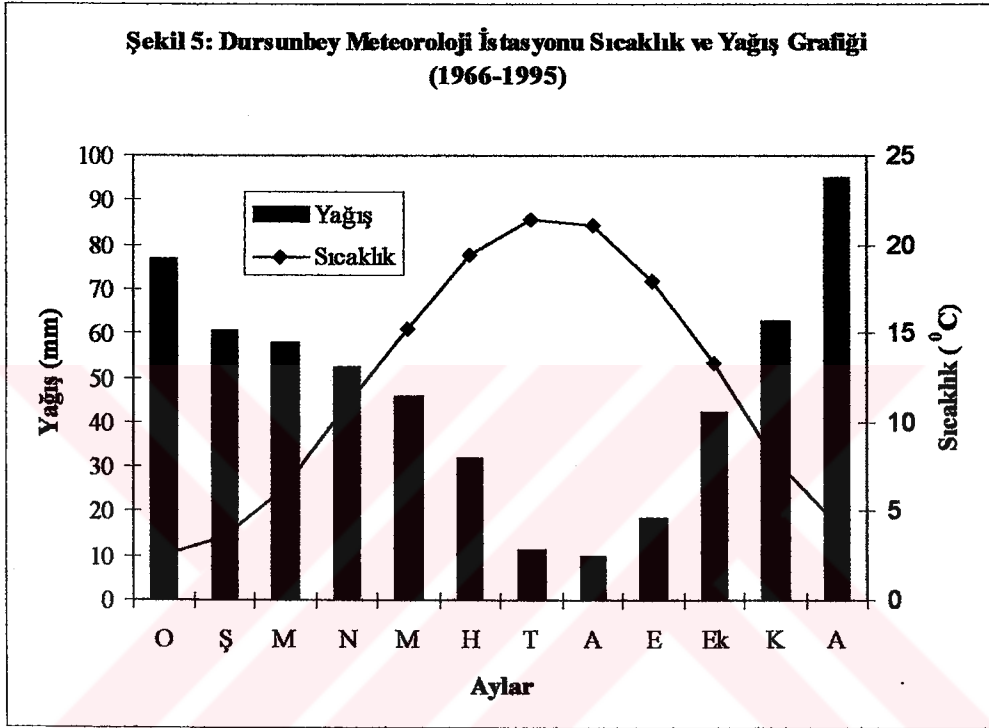
Şekil 4: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki Köylerin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılışı

Kaynak: Balıkesir Köy Hizmetleri Müdürlüğü'nden elde edilen verilerle tarafından düzenlenmiştir.

2.1.1 İklim ve Yerleşme Etkileşimi

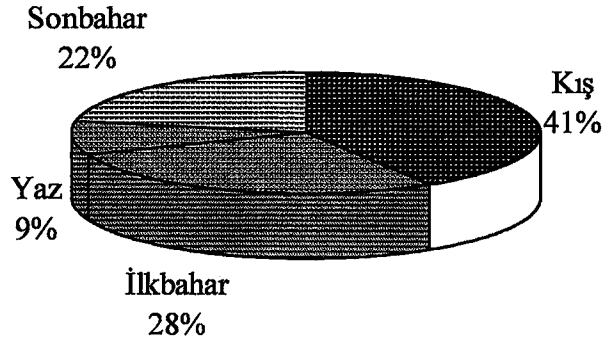
Bu bölümde yerleşme ve iklim arasındaki etkileşim ortaya konulmaya çalışılacaktır. İnceleme alanına ait iklim verileri, saha içerisinde bulunan Dursunbey Meteoroloji Müdürlüğü'nün verilerinden elde edilmiştir.

Kaynak: Dursunbey Meteoroloji Müdürlüğü verileriyle tarafımdan düzenlenmiştir.

Dursunbey Meteoroloji İstasyonu verilerine göre, en sıcak ay $21,4^{\circ}\text{C}$ ile Temmuz ayı olurken, en soğuk ay da $2,5^{\circ}\text{C}$ ile Ocak ayıdır. Yıllık ortalama sıcaklık ise 12°C dir (Şekil 5). İnceleme alanında, en az yağış Ağustos, en fazla yağış da Aralık ayında düşmektedir. Yıllık yağış miktarı 564 mm dir (Şekil 5). Yağışın mevsimlere dağılışında en fazla pay % 41 ile kış mevsiminde, en az pay da % 9 ile yaz mevsimindedir (Şekil 6).

Şekil 6: Dursunbey Meteoroloji İstasyonu Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı Diyagramı

Kaynak: Dursunbey Meteoroloji Müdürlüğü verileriyle tarafımdan düzenlenmiştir.

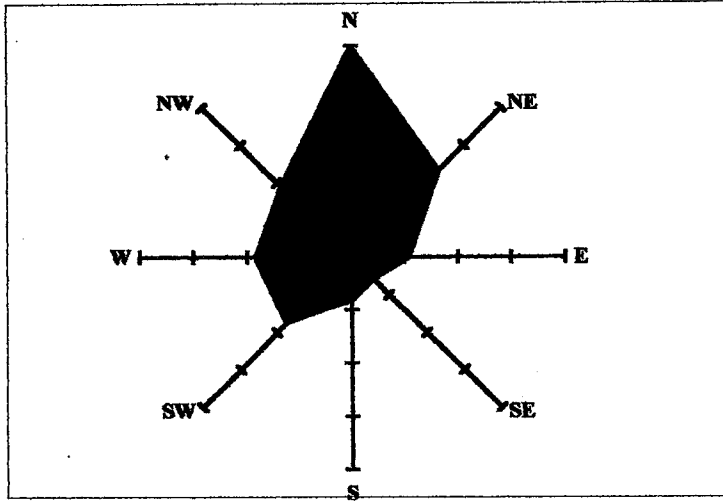
Alçak zonda iklimin daha ılıman olması, devamlı yerleşmelerin genellikle 500-1000 m. yükselti kuşağı içerisinde kurulmasında etkili olmuştur. Ancak, yüksek yerlerin daha nemli koşullara sahip olması, buna bağlı olarak, daha uzun süre yeşil kalan otlakların varlığı, hayvancılık faaliyetinin sürdürülebilmesi için daha uygun koşullar yaratmıştır. Böylece, bu nemli ve yüksek zonda (1250-1750 m.) devamlı yerleşmelerin yerini geçici yerleşmelerden yaylalar almıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa sahanın iklimi, Akdeniz ikliminin etkilerinin hissedildiği, ancak karasal iklimin etkilerinin biraz daha ağır bastığı geçiş iklimi olarak değerlendirilebilir. Erinç'in sınıflamasında saha makroklima tiplerinden Akdeniz iklimine,¹ mikroklima tiplerinden ise Marmara iklimine² dahil olmaktadır. Araştırma sahasının iklimi, kurak ve az nemli olarak tanımlanabilir.³

¹ Sırrı Erinç, (1984), **Ortam Ekolojisi ve Degredasyonel Ekosistem Değişiklikleri** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları), s.31.

² Sırrı Erinç, (1996), **Klimatoloji ve Metodları** (İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım), s. 375.

³ Asaf Koçman. (2002), "Dursunbey ve Çevresinin İklimi ve Arazi Degredasyonu," Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu 02-03 Eylül 2002.

Şekil 7- Dursunbey Meteoroloji İstasyonu Rüzgar Gülü Grafiği

İnceleme alanında, kuzey sektörlü rüzgarlar hakim durumdadır (Şekil 7). Hızları bakımından rüzgarlar, % 96 oranında hafif rüzgairdir (6 m/sn'den küçük). Yüksek bir plato özelliği gösteren inceleme alanındaki yerleşmeler, genellikle güney yamaçta yer almaktadır. Bunun nedeni, yerleşmeler hakim rüzgar yönü olan kuzeyden gelen soğuk havadan korunmayı amaçlamıştır.

2.1.3 Hidroğrafya ve Yerleşme Etkileşimi

İnceleme alanının en büyük akarsuyunu, kabaca G-K doğrultusunda uzanan, üç önemli kolun birleşmesinden (Teke, Selek ve Yağcılı dereleri) meydana gelen Balat Çayı oluşturmaktadır. Bu akarsu, yüksek kesimlerden kaynaklarını alan kollarla beslenmektedir. İnceleme alanındaki köy yerleşmeleri, genellikle bu akarsuyun oluşturduğu vadinin yamaçlarında kurulmuştur.

Yerleşmeler, yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için, su kaynaklarına yakın olmayı tercih etmişlerdir. Sahada, genellikle su sıkıntısının bulunmaması, yerleşmelerin belli noktalarda toplanmasını engellemiştir. Böylece, yerleşmelerin şekillenmesinde, diğer doğal ve kültürel faktörlerin uygunluğu daha fazla ön plana çıkmıştır.

İnceleme alanındaki hidrolojik özelliklerin yerleşmeler üzerine olan en önemli etkisi, köyden küçük yerleşme şekillerinden bahçe evlerinin ortaya çıkmasında kendini göstermektedir. Bahçe tarımının bol suya ihtiyaç göstermesi nedeniyle, vadi tabanının genişlediği ve akarsuyun tüm yıl akışını sürdürdüğü kuzey kesimde, yerleşme şekillerinden bahçe evleri gelişme imkanı bulmuştur.

Bahçe tarım alanlarında (sebze ve meyve bahçesi olabilir), inşaa edilen (bahçelerin içinde veya kenarında olabilirler), geçici yerleşme şekillerine bahçe evi denir.⁵⁹ Tarım yapılabilecek verimli ve düz vadi tabanı ve sulamaya imkan sağlayan akarsu sayesinde bu yerleşme şekilleri sahada bulunmaktadır (Foto 6). Bu yerleşmeler geçici yerleşmelerdir ve yılın belli bir kısmında ikamet edilir. Bahçe yerleşmelerinde, meskenler tek katlı ve bahçenin ortasında yapılmıştır. Bu yerleşmelerin temel ekonomik fonksiyonlarını sebze ve meyve yetiştiriciliği oluşturmaktadır.

Foto 6: Balat Çayı vadisinde bir bahçe evinden görünüm

⁵⁹ Hayati Doğanay, (1994), *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (Ankara: Gazi Büro Kitabevi), s. 307.

2.1.4 Bitki Örtüsü ve Yerleşme Etkileşimi

Araştırma sahasında, bitki örtüsüyle yerleşmelerin etkileşimi sürdürülen ekonomik faaliyetin türü üzerinde kendini göstermektedir. Sahanın güneyinde 700 m. ile 1500 m. arasında kalan saha karaçam ormanlarıyla kaplıdır. Araştırma sahasının en geniş yayılış alanına sahip olan karaçam ormanlarıyla kaplı kesiminde, köy yoğunluğu oldukça düşüktür. Bu orman kuşağı içerisinde yer alan köylerin büyük çoğunluğu, geldikleri yerde de ormancılık faaliyetiyle meşgul olan Bulgaristan muhacirleri tarafından kurulmuştur.

Alaçam, Reşadiye, Çamlık ve Osmaniye köylerinde, geçim türünde ekip-biçme ve hayvancılık yapılmasına karşılık, ekonomik faaliyetin temeli ormancılığa dayanmaktadır. Bu köylerde ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinin çok az oranda yapılmasının nedenlerinden biri, ormancılık kültürüne sahip olan bu insanların, göç ettikten sonra da bildikleri bu faaliyeti sürdürmek istemeleridir. Ayrıca, ziraat yapılabilecek düz arazinin bulunmaması, iklim koşullarının ekip-biçmeye elverişli olmaması, arazinin engebesinin hayvancılık için uygun olmaması, ziraat ve hayvancılığın geçim türünden ileri gidememesine ormancılık faaliyetinin de hakim ekonomik faaliyet olarak sürdürülmesine neden olmuştur.

İnceleme alanında, bu köylerin dışında ormancılık faaliyetiyle meşgul olan başka köy yoktur. Bunun asıl nedeni, manav ve yörük olan bu köylerin, göçebe hayvancılık kültürüne sahip olmalarıdır. Yerleşik hayata geçtikleri dönemde, yoğun orman örtüsüyle kaplı güney kesimi, kültürlerinin bir parçası olan yaylacılık faaliyetini sürdürebilmek için kullanmışlardır.

Orman köyleri olarak nitelenen bu köylerde, orman işçiliği hem erkeklerin hem de kadınların en önemli geçim kaynağı durumundadır. Orman işçiliği yapan erkekler, daha çok ağaç kesim işleri, kadınlar da kabuk soyma ve ağaç gövdesinden budakları kesme gibi işler yapmaktadır.

Reşadiye Köyü'nde ormandan faydalanmanın başka bir şekli de, ağaç oymacılığıyla elde edilen su matarası, yayık⁶⁰ ve yatık⁶¹ üretimidir. Elde edilen bu ürünler Dursunbey ve Balıkesir pazarlarında satılmaktadır. Ancak büyük emek gerektiren, yapımı tamamen el işçiliğine dayanan bu iş, ailelerin geçimine yeterince katkı sağlayamadığından terk edilmeye başlanmıştır.

Çamlık Köyü'nde ormandan orman işçiliği dışında da faydalanılmaktadır. Ormandan elde edilen ağaçlar, her evin altında bulunan atölyelerde sebze ve meyve kasası haline getirilmektedir. Bu kasalar Antalya'dan köye gelen toptancılara satılmaktadır. Orman işçiliği ve ormandan elde edilen karaçamdan üretilen kasalar köyün geçimini oluşturmaktadır.

Ormancılık faaliyetiyle uğraşan ve geçimini ormandan sağlayan bu köylerin çevresindeki orman tahribi sahadaki diğer köylerdekinden çok daha azdır (Şekil 8). Bunun nedenleri, yerleşme tarihinin diğer köylerden daha yeni olması, hayvancılık ve ziraat faaliyetlerinin asgari düzeyde yapılması nedeniyle araziye ihtiyaç duyulmaması ve geçimi ormancılığa dayanan bu insanların ormanı korumaya karşı bilinçli olmasıdır. İhtiyaçtan fazla kesim yapmayan ve olası yangın durumlarına karşı hazır bulunan bu insanlar için orman hayati öneme sahiptir.

Araştırma sahasında 650 m. yükselti değerinin altında kalan kuzey kesiminde doğal bitki örtüsünün hakim unsuru kızılçamlardır. Köy yerleşmelerinin en yoğun olduğu bu kesimde, köylerin çevresinde kızılçamların tahribi sonucu meşeler asli bitki örtüsünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, kızılçam ormanları sahası, ziraat alanı elde etmek amacıyla en fazla tahrip edilen bölgeyi oluşturmaktadır.

⁶⁰ Tereyağı ve ayran yapımında kullanılan ağaç kaba verilen addır.

⁶¹ Reşadiye köyünde, sıcak yaz aylarında yağurdu bozulmadan saklayabilen ağaç kaba verilen bir addır.

İnceleme alanında çalı formasyonu, sadece Selimağa Köyü'nün kuzeyinde bulunmaktadır (Şekil 8). Bu kesimde, asıl bitki örtüsünün çalı formasyonu oluşu, sahada bulunan kızılçamların (pinus brutia) ve meşelerin tahribi sonucudur.

İnceleme alanında, köylerin ormana konumları, orman içi, orman kenarı ve ormana 5 km. olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından tüm köyler için yapılmıştır. Bu durumda, 21 köy orman içi, 17 köy orman kenarı ve 2 köy de ormana 5 km. uzaklıktadır.

2.2 Kültürel Çevre ve Yerleşme Etkileşimi

Farklı yollarla fiziki çevreyi değişime uğratan insanın, doğal coğrafi görünümü kültürel coğrafi görünüme dönüştürebilmesinin en iyi kanıtlarına, onun yerleştiği yerlerde rastlamak mümkündür.⁶² Dolayısıyla, insan ve onun kültürünün bir ürünü olan yerleşmelerin şekillenmesinde, onu meydana getiren insanların kültürleri, geçim faaliyetleri, zevkleri ve geçmiş yaşantıları önemli role sahiptir.

Bu bölümde, nüfus ve özellikleri, ekonomik faaliyet alanları ve tarihi geçmiş gibi kültürel faktörlerle yerleşmeler arasındaki etkileşim değerlendirilecektir. Böylece, bu faktörlerin, yerleşmeleri nasıl şekillendirdiği belirlenerek, sahanın kendi içinde gösterdiği farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

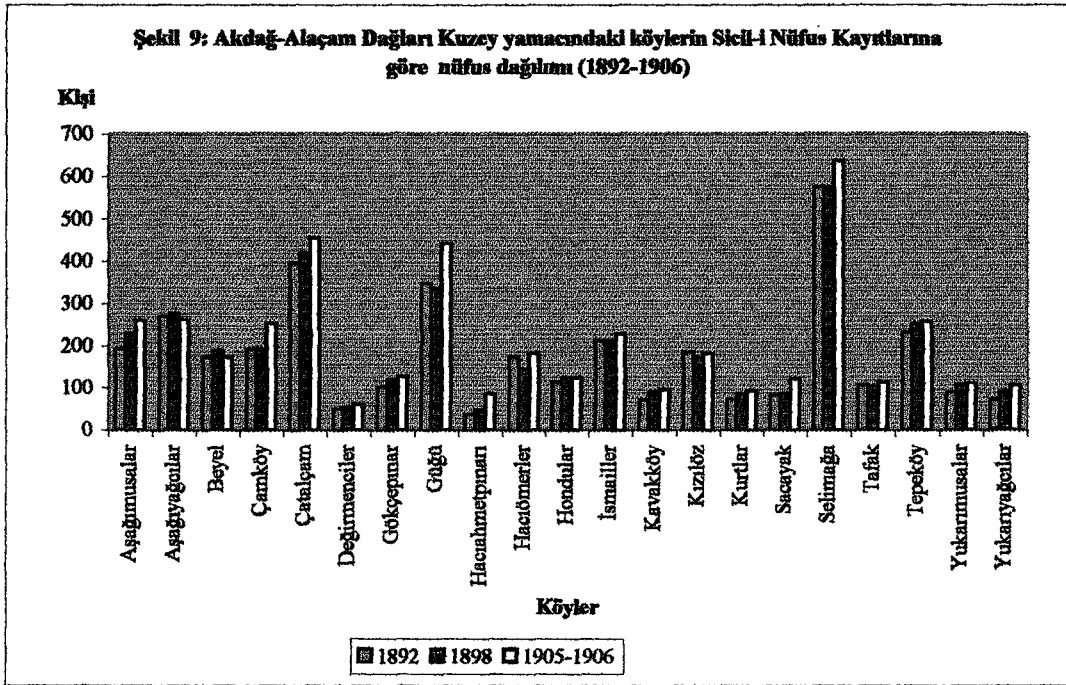
2.2.1 Nüfus ve Yerleşme Etkileşimi

Yerleşmelerin şekillenmesinde beşeri faktörlerden biri olan nüfusun ve özelliklerinin rolü büyüktür.⁶³ İnceleme alanına ilişkin elde edilen en eski kırsal nüfus verileri, 1892 yılına ait sayım sonuçlarıdır. 1892, 1898 ve 1905-1906 yıllarına ait kırsal nüfus verileri ise Sicil-i Nüfus⁶⁴ kayıtlarından elde edilmiştir (Şekil 9).

⁶² Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, (2002), *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi).

⁶³ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 45).

⁶⁴ Sicil-i Nüfus Kayıtları; XIX. yy.da Osmanlı Devleti'nin yurt genelinde yapmış olduğu nüfus sayımlarıdır.

Kaynak: XIX yy. Sicil-i Nüfus Kayıtları Şimşir 2003'ten⁶⁵ düzenlenerek

* 1905-1906 yılı hane sayıları verilen köylerin nüfusları Ömer Lütfi Barkan'ın XIX. yy. bir hanenin 5 kişiden oluştuğu teorisinden yola çıkılarak bulunmuştur.

1892-1906 yılları arasında nüfus bakımından en büyük köyler, sahada ilk yerleşik hayata geçen aşiretlerin kurduğu köyler olan Selimağa, Çatalçam ve Güğü'dür. XIX. yy. sonlarında kurulan köylerden olan Hacıahmetpınarı, Tafak ve Sacayak köyleri ise nüfus büyüklükleri bakımından küçük köyler arasında yer almaktadır.

Araştırma sahasına ait 1906 ve 1935 yılları arasındaki 29 yıllık döneme ait nüfus verileri bulunmamaktadır. Bu dönemle ilgili yorumlar, 1906 yılı nüfus verilerininin 1935 yılı verileriyle kıyaslanması sonucu ortaya çıkacaktır.

Yapılan kıyaslama sonucu; 1906 ile 1935 yılları arasındaki kırsal nüfusun toplam artış oranı %28 oranında gerçekleşmiştir. Bütün ülkede olduğu gibi inceleme sahasında da nüfus artış oranının düşük olmasının nedenleri, bu dönemdeki Balkan Savaşları, I.

⁶⁵ Nahide Şimşir. (2003), "XIX Yüzyılın Sonları ve XX Yüzyılda Balat (Dursunbey) Nahiyesi'nin İdari ve Demografik Özellikleri," Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu 02-03 Eylül 2002.

Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları'nda erkek nüfus kaybı, buna bağlı olarak doğum oranlarındaki azalmalar, bu dönemde gerçekleşen kıtlıklar ve salgın hastalıklar olabilir.

Tablo 2- Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerde kırsal nüfusun yıllara göre dağılımı (1935-2000)

Yıllar	Kırsal Nüfus (kişi)	Artış Hızı (%)
1935	10379	-
1940	11498	11
1945	11984	4
1950	13256	11
1955	14615	10
1960	15838	8
1965	16623	5
1970	17521	2
1975	17438	2
1980	17763	2
1985	17691	-0,5
1990	17167	-3
1997	13894	-19
2000	14537	5

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayım Sonuçları

İnceleme alanında 1935-1940 yılları arasındaki dönemde toplam nüfusun artış hızı %11 iken, 1940-1945 sayım dönemleri arasında II. Dünya Savaşı'na bağlı olarak ortaya çıkan seferberlik ve bunun bir sonucu olan kıtlık ve açlık gibi olumsuz koşullarla ortaya çıkan ölümler sonucu artış hızı biraz gerilemiş ve %4'e düşmüştür. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin ortadan kalktığı 1945-1950 yılları arasındaki dönemde nüfus artış oranı tekrar yükselmiş ve %11'lere ulaşmıştır. 1955-1997 arasındaki dönemde sahada nüfus artış hızı giderek azalmış ve 1990-1997'de %-19 düşmüştür. 1990-1997 sayım dönemi verilerine göre; inceleme alanının en fazla göçü bu yıllar arasında verdiğini söylemek mümkündür (Tablo 2). Bunun nedeni, Türkiye genelinde olduğu gibi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimin sonucu olarak, insanların daha iyi hayat koşulları elde etmek için, Dursunbey ve Balıkesir'in yanı sıra ülkenin diğer illerine de göç etmeleridir.

1997-2000 arasındaki dönemde ise nüfus artmıştır. Ancak, uzun yıllar istikrarlı bir şekilde azalma gösteren nüfus artış hızının 3 yıllık bir dönemde %-19'dan % 5'e yükselmiştir. Nüfustaki bu artışın nedeni, ilçenin dünya bankası kredisinden faydalanabilmesini sağlamak için, sahadan göç etmiş halkın sayım döneminde geri dönerek sayıma burada katılmasıdır. Araştırma sahasının nüfusu 1935-2000 yılları arasındaki 65 yıllık dönemde toplam artış oranı % 40 artmış; nüfus 10379'dan 14537'e yükselmiştir (Tablo 2).

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün yapmış olduğu 1935-2000 yılları arasındaki genel nüfus sayımlarından elde edilen sonuçlara göre; inceleme alanında bulunan 7 köyün nüfusunda bir azalma gözlenmektedir. Bu köyler, sahanın yükselti değerlerinin artış gösterdiği kuzey kesiminde yer alan Yassıören, Reşadiye, Osmaniye, Kızılcadere, Gökçepınar, Çatalçam ve Aşağıyağcılar'dır. Yassıören, Osmaniye ve Aşağıyağcılar köylerinde nüfus azalma oranları % 20'nin altında diğer köylerde ise bu oranın üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 3-Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerin nüfusları ve artış oranları (1935-2000)

Köy Adı	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000	Artış Hızı (%)
Adaören	271	345	338	401	372	410	443	501	619	602	521	544	484	477	76
Akyayla	172	199	227	255	292	338	268	291	285	282	292	290	253	247	44
Alaçam	218	346	297	244	325	340	368	477	391	389	399	390	217	249	14
Aşağımusalar	328	457	404	450	472	513	559	493	574	596	560	528	473	431	31
Aşağıyağcılar	320	342	337	351	391	435	459	496	492	494	456	423	300	271	-15
Aziziye	280	313	329	378	406	449	479	544	532	504	526	521	286	453	62
Beyel	157	222	181	227	226	237	247	290	312	359	366	341	327	351	124
Boyalıca	165	174	178	195	199	223	257	248	262	266	278	293	221	248	50
Büyükakçalan	192	199	223	231	260	295	380	406	441	461	540	488	350	481	151
Çamköy	295	277	283	333	378	431	463	453	473	482	480	421	328	297	1
Çamlık	219	186	204	279	319	305	451	489	377	457	456	493	476	377	58
Çanakçı	361	401	414	516	562	651	682	674	711	740	796	819	775	731	102
Çatalçam	463	481	450	509	549	607	606	623	583	512	474	437	431	341	-26
Çelikler					133	146	165	171	147	177	173	168	153	134	1
Çmarköy	381	379	400	277	424	431	452	479	480	481	444	461	400	476	25
Değirmenöiler	100	113	106	125	157	169	169	184	189	207	216	220	179	156	56
Göbül	441	395	444	518	536	621	713	746	725	866	908	881	674	835	89
Gökçepinar	187	205	214	250	262	255	279	257	254	225	185	187	123	123	-34
Güğü	593	654	736	848	823	952	973	920	983	1047	1093	986	821	865	46
Hacıahmetpinarı	134	142	163	178	211	239	257	270	252	228	216	194	170	158	18
Hacıömerler	232	270	254	266	281	289	306	336	341	367	340	338	391	412	78
Hondular	154	165	176	197	230	243	275	290	296	292	270	248	279	265	72
İsmailler	390	400	463	521	561	624	620	582	712	631	580	574	358	390	0
İşıklar	219	248	278	300	324	369	390	396	385	365	365	333	228	362	65
Kavakköy	174	195	202	193	209	238	256	253	313	292	336	343	274	245	41
Kızılcadere	356	389	451	523	535	535	262	245	225	243	226	235	198	197	-45
Kızılöz	240	241	245	299	298	323	343	363	376	351	343	308	236	264	10
Kurtlar	162	168	170	192	216	244	265	268	244	291	304	328	277	262	62
Osmaniye	441	441	544	556	601	534	616	465	380	483	464	479	416	386	-12
Poyracık	158	201	204	223	235	240	245	260	296	253	240	231	221	222	41
Reşadiye	144	151	200	218	256	276	291	285	270	212	189	182	128	95	-34
Sacayak	126	147	151	185	193	190	228	259	274	289	285	291	264	257	104
Sakızköy	244	373	281	321	412	385	454	445	438	487	494	483	383	337	38
Selimağa	737	769	870	881	995	1054	1151	1200	1215	1319	1346	1364	992	1187	61
Sinderler				182	156	206	199	220	251	280	277	258	203	211	16
Tafak	191	274	228	247	267	298	362	417	454	457	454	461	447	409	114
Tepköy	285	274	277	306	340	404	396	427	422	420	423	397	347	376	32
Turnacı	220	215	255	292	328	343	351	375	362	402	411	425	324	404	84
Yassören	499	551	616	671	726	795	832	854	892	841	838	715	483	441	-12
Yukarımusalar	196	234	232	216	244	264	316	312	343	352	356	354	279	322	64
Yukarıyağcılar	153	148	163	181	230	242	246	257	244	218	227	228	201	169	10
Toplam	10379	11498	11984	13256	14615	15838	16623	17521	17438	17763	17691	17167	13894	14337	40

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Araştırma sahasında nüfus artış hızları düşen köylerin yanı sıra nüfus artış hızı % 100'ün üzerine çıkan köyler de bulunmaktadır. Bunlar, Beyel, Büyükakçaalan, Çanakçı, Sacayak ve Tafak köyleridir. Bu köylerde yerleşmenin şekli merkezde toplu, çevreye doğru dağınık bir dokuya sahiptir (Foto 7). Bu köyler ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinin birlikte sürdürüldüğü köylerdir. Aşınım yüzeyleri üzerinde kurulan bu köy yerleşmelerinin çevrelerinde, ziraat yapabilecekleri düz alanların bulunuşu ve hayvancılık potansiyeli nüfusun göçle kaybını yavaşlatmıştır.

Foto 7- Yerleşme merkezinde toplu ve çevreye doğru dağınık bir dokuya sahip olan Sacayak Köyü'nden bir görünüm

Nüfusu azalan köyler arasında muhacir köylerinden olan, Osmaniye ve Reşadiye köyleri yer almaktadır. Bu köylerin ekonomik faaliyetinin temelini ormancılık oluşturmaktadır. Ormanlardan eskisi kadar faydalanamamaları geçim darlığına yol açmış ve daha iyi bir hayat sürmek, çocuklarına iyi bir eğitim sağlamak için şehre göç etmişlerdir.

Tablo 4- Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerin matematiksel ve tarımsal nüfus yoğunluğu (2000)

Köy Adı	2000 Yılı Nüfusu (kişi)	Tarım (km ²)	Toplam (km ²)	Matematiksel Nüfus Yoğunluğu(kişi/km ²)	Tarımsal Nüfus Yoğunluğu(kişi/km ²)
Adaören	477	10	18	26	48
Akyayla	247	6	10	24	43
Alaçam	249	3	51	5	85
Aşağımusalar	431	9	56	8	46
Aşağıyağcılar	271	7	15	18	37
Aziziye	453	9	16	28	51
Beyel	351	6	14	26	56
Boyalıca	248	9	12	21	28
Büyükakçalan	481	10	22	22	47
Çamköy	297	13	17	17	23
Çamlık	377	4	15	25	54
Çanakçı	731	15	54	14	48
Çatalçam	341	18	27	13	19
Çelikler	134	1	11	13	107
Çınarköy	476	6	17	29	74
Değirmenciler	156	3	8	20	53
Göbül	835	23	31	27	36
Gökçepinar	123	3	28	4	43
Güğü	865	10	33	27	84
Hacıahmetpınarı	158	2	5	35	78
Hacıömerler	412	12	21	19	34
Hondular	265	7	14	18	35
İsmailler	390	14	20	19	28
Işıklar	362	6	13	27	60
Kavakköy	245	4	6	39	61
Kızılcadere	197	6	11	18	34
Kızılöz	264	6	19	14	47
Kurtlar	262	8	16	16	32
Osmaniye	386	6	89	4	64
Poyracık	222	5	13	17	43
Reşadiye	95	3	10	10	29
Sacayak	257	4	11	23	60
Sakızköy	337	7	20	17	45
Selimağa	1187	19	36	33	61
Sinderler	211	6	14	15	37
Tafak	409	6	11	38	67
Tepeköy	376	10	18	21	37
Turnacık	404	7	15	28	58
Yassıören	441	11	58	8	42
Yukarımusalar	322	11	23	14	30
Yukarıyağcılar	169	4	8	21	46
Toplam	14537	329	906	16	47

Kaynak: DİE Genel Sayım Sonuçları ve Dursunbey Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden düzenlenmiştir

2000 yılı sonuçlarına göre, Türkiye'nin aritmetik nüfus yoğunluğu 88, tarımsal nüfus yoğunluğu ise 90 olarak belirlenmiştir.⁶⁶ Araştırma sahasında ise elde edilen veriler ışığında aritmetik nüfus yoğunluğu 20 ve tarımsal nüfus yoğunluğu 49 olarak bulunmuştur.

Göçlerle birlikte nüfus kaybeden sahadaki köylerde, yerleşmenin çevreye doğru gelişmesi azaldığından, birbirlerine yakın olma ve kendilerini daha güvende hissetme duygusundan ortaya çıkan toplu dokuları bozulmamıştır. Nüfus artış oranı fazla olan ve göç vermeyen köylerden Adaören, Büyükakçaalan, Çanakçı ve Güğü köylerinde yerleşim alanının merkezi kısmı toplu dokuya sahipken, nüfusun artmasına bağlı olarak çevreye doğru gevşek dokuda bir gelişme göstermiştir.

İnceleme alanının yükselti ve eğim değerlerinin arttığı güney ve güneybatı kesiminde yer alan Aşağımusalar, Alaçam, Yassıören, Reşadiye, Osmaniye köylerinin aritmetik nüfus yoğunluğu % 10'un altındayken, yüksek eğim değerleri nedeniyle tarım alanlarının azalmasına bağlı olarak tarımsal nüfus yoğunluğu % 40'ın üzerine çıkmıştır.

Tablo 5: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerin yükselti basamaklarına göre tarımsal ve aritmetik nüfus yoğunlukları (2000)

Yükselti Basamağı (m.)	Köy Sayısı	Nüfus (2000)	Yüzölçümü (km ²)	Tarım Alanı (km ²)	Aritmetik yoğunluk (kişi/km ²)	Tarımsal Yoğunluk (kişi/km ²)
251-500	3	1043	50	22	21	47
501-1000	34	12419	725	284	17	44
1001-1500	4	1075	115	21	9	50

Kaynak: Balıkesir İl Nüfus Müdürlüğü Sayım Sonuçları ve Dursunbey Mal Müdürlüğü Köy Arazi Varlığı Raporları'ndan düzenlenerek (2003)

⁶⁶ Servet Karabağ- Salih Şahin, (2003), Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık).

Tablo 6: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerle Balıkesir İli Köylerinin Kırsal Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Yükselti Basamağı (m.)	İnceleme Alanında Nüfus (1990)	Oran (%)	Balıkesir'de Nüfus	Oran (%)
0-100	-	-	157628	28,8
101-250	-	-	161230	29,4
251-500	1087	6,3	139687	25,5
501-1000	14689	85,5	86565	15,8
1001-1500	1391	8,2	1808	0,3
Toplam	17167	100	546918	100

Kaynak: 1990 DİE Genel Sayım Sonuçları ve Günlük 1993'ten düzenlenerek.

* İnceleme alanının yükselti sınırı 250 m.dir.

İnceleme alanında kırsal nüfusun yükselti basamaklarına göre dağılışı köylerin dağılışıyla paralellik göstermektedir (Tablo 6). Nüfusun en yoğun olduğu yükselti basamağı % 85.5 lik paya sahip olan 500-1000 m. basamağıdır. Fakat il genelinde bu basamak, toplam nüfusun ancak %15.8 ini barındırmaktadır. Araştırma sahasında 500-1000 m. yükselti basamağının yoğun nüfusa sahip olmasının nedeni, konar-göçer kültürden gelen insanların, bu kültürü sürdürebilecekleri doğal ortamı burada bulmaları ve bu yükselti basamağını tercih ederek burada yoğunlaşmalarıdır.

2.2.2 Kültürel Miras ve Yerleşme Etkileşimi

Yerleşme şekli ve dağılışı üzerinde doğal, beşeri ve ekonomik faktörler kadar tarihi faktörler de rol oynar.⁶⁷ Yerleşmelerin dağılışı, şekli ve gelişimini, bölge tarihini göz önünde bulundurarak incelemek, yerleşmeler üzerinde meydana gelen ve bugünün koşulları içerisinde açıklayamayacağımız farklılıkların aydınlatılmasında fayda sağlar. Eldeki bilgiler ışığında, araştırma sahasına, M.Ö. 5. yy.dan günümüze değin yerleşilmiş olması, yerleşmeler üzerinde şekillendirici etki yaratmıştır.

⁶⁷ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183).

Mysia olarak adlandırılan ve araştırma sahasının da içinde bulunduğu yörenin yerleşime açılması M.Ö. 5. yy. rastlamaktadır. Bu bölgenin, daha çok iç kesimleri yerleşime açılmış ve inceleme alanını da kapsayan bu kesimde köyler kurulmuştur.⁶⁸ M.O. 138-133'te Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına giren ve Abrettene⁶⁹ adı verilen Dursunbey ve çevresinde, Mysia boyları, eski oymak düzenleri ve köy yaşantılarını sürdürmeğe devam ettiler.⁷⁰

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla, Türk boylarından bazıları, eski kent, kasaba ve köylere yerleşirken; bazıları da göçebeliği sürdürmüştür.⁷¹ XI. yy. da Anadolu'ya Türklerin hakim olmasıyla, kültürel coğrafi görünümün bir parçası olan yerleşmelerde, Türk kültürünün özellikleri ile şekillenmeye başlamıştır. Bu Türk boylarından bazıları yerleşik hayata geçerken büyük çoğunluğu göçebe hayatlarını sürdürmeğe devam etmişlerdir.

Kalem bey ile oğlu Karası Bey'in XIII. yy. sonunda, belki de Germiyan kuvvetlerinin desteği ile Balıkesir ve civarını ele geçirdikleri XIV. başında (1300-1308) tamamen bağımsız olup, zaten bu sırada varlığı ve yokluğu bir görünen Selçuklu Saltanatı ile bağlantılarını kopardıkları anlaşılmaktadır.⁷² Anadolu Beylikleri döneminde Karesi Beyliği sınırları içerisinde yer almış olan Dursunbey, 1345-1346 yılları arasında Karesi Beyliği'nin Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte Osmanlı sınırları içine dahil olmuştur.

XVI. yüzyılın ilk yarısında (H 937 /M 1530), Kanuni döneminde yapılan bir sayıma göre, inceleme alanında en eski yerleşim yerlerini Hüdavendigâr Livası Kepsut

⁶⁸ Veli Sevin, (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

⁶⁹ Elmar Schwertheim. (2003), *Die Inschriften von Hadrianoi and Hadrianei*. Çeviren: Aydın AYHAN (Balıkesir: Düünden Bugüne Dursunbey Sempozyumu).

⁷⁰ Veli Sevin, (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

⁷¹ Bülent Özdemir, İsmail Arslan. (2003), "Temettüat Defteri Işığında 1844-1845'li Yıllarda Dursunbey'in Sosyo-Ekonomik Durumu," *Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu*, ss. 213-227.

⁷² Zerrin Günel Öden, (1999), *Karası Beyliği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi), s. 60

kazasına bağı Balatlar, Ada-Viran (Adaören) ve Kızılöz köyleri oluşturmaktadır.⁷³ Adaören ve Kızılöz inceleme alanı içerisinde ilk kurulan köylerdir. Bu köyler daha ziyade araştırma sahasının yükselti değerleri az olan kuzey kesimde yer almaktadır.

Yörenin yakın tarihi ve bu tarih içerisinde bölgeyi iskan etmiş olan halkların kültürel özellikleri, yerleşmeleri ve meskenleri şekillendirmede etkileri daha açıktır. Yöre, X. yy. dan itibaren doğudan gelen göçebe Türk aşiretlerinin akımına uğramıştır. Bu grupların bir kısmı, yerleşik hayata geçmiş, ancak önemli bir kısmı göçebe hayat tarzını sürdürmüştür.

Yörenin doğal çevre özellikleri, bu göçebe grupların böyle bir hayatı sürdürmelerini desteklemiştir. Çevre koşullarına bağı olarak, yöre, göçebelere çoğunlukla yaylak sahası olarak kullanılmıştır. Kışın daha uygun iklim koşullarına sahip olan sahanın kuzey kesimine gidiyorlardı.

XVII. yy. sonlarında Osmanlı İmparatorluğu, bünyesinde bulunan konar-göçerlerin eşkıyalık hareketleriyle yerel halkın mal ve can güvenliğini tehdit etmesi, boş alanların ekonomiye kazandırılması gibi nedenlerle 1691 yılından itibaren aşiretlerin iskanı teşebbüsünü başlatılmıştır.⁷⁴ Konar-göçer bir yaşam tarzı sürdüren aşiretler kimi zaman hükümetin baskısıyla kim zaman da kendi istekleriyle yerleşik hayata geçmişlerdir.⁷⁵

XVII. yy. sonlarında meydana gelen bu göç hareketlerinde Balıkesir yöresine çok sayıda Yörük, Türkmen ve Çepni gelip yerleşmiştir.⁷⁶ Dursunbey İlçesi'ni seçen

⁷³1530 Hüdavendigâr Livası Salnamesi. (1995), 166 no'lu Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Mentese, Teke ve Alaiye Livaları (937 h. 1530 m.). (Ankara: Tıpkı Basım).

⁷⁴Cengiz, Orhonlu, (1987), Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı (İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.).

⁷⁵Yusuf Halaçoğlu, (1988), XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

⁷⁶Abdülmecid Mutfak, (1995), Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922) (Balıkesir: Taner Ofset).

aşiretlerden Akkeçili Aşireti Gökçedağ'a⁷⁷, Şehitli Aşireti Çam Karyesi (Çatalçam) civarını, Turhallı Aşireti ise Balat Kazası'na bağlı Akbaş Karye'si civarına yerleşmişlerdir.⁷⁸

XIX. yy. öncesinde kurulmuş köylere inceleme alanı ve çevresinde manav köyü denilmektedir. Sahada yer alan, Adaören, Büyükakçaalan, Selimağa, Kızılöz, Kavakköy köyleri manav adı verilen eski yerleşim yerleridir. Buradan çıkarılacak sonuç, sahanın XII. yy. dan itibaren, Türk aşiretleri tarafından sahaya yoğun olarak yerleşilmiş olduğu, yerleşmelerin geleneksel Türk kültürüne göre şekillendirildiğidir.

Araştırma sahasındaki en eski köy yerleşmeleri olan manav köylerinde yerleşmenin dokusu merkezi kısımda sıkışık bir görünüme sahiptir. Ancak yerleşmenin çevresine doğru bu doku gevşeme eğilimi göstermektedir (Foto 8). Hayvancılık kültürü nedeniyle, konar-göçerler, yerleşik hayata geçtiklerinde evlerini gevşek bir doku oluşturacak şekilde kurmuşlardır. Çünkü, hayvancılık ekonomisinde hayvan sürüsünün bakımının yapılması, otlatılması ve birbiriyle karıştırılmaması gibi nedenlerle, evin çevresinde yeterli genişlikte bir mera ve açık alanın bulunması gerekir. Hayvancılık ekonomisinden tarım kültürüne geçildikçe, bu gevşek dokulu düzen, evlerin arasının dolmasıyla sık dokulu hale gelmiştir.

⁷⁷ Aydın Ayhan, (1999), *Bahkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler* (Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Genel Yayın No: 5).

⁷⁸ Kamil Su, (1938), *Bahkesir ve Çevresinde Yürük ve Türkmenler*,(Balıkesir).

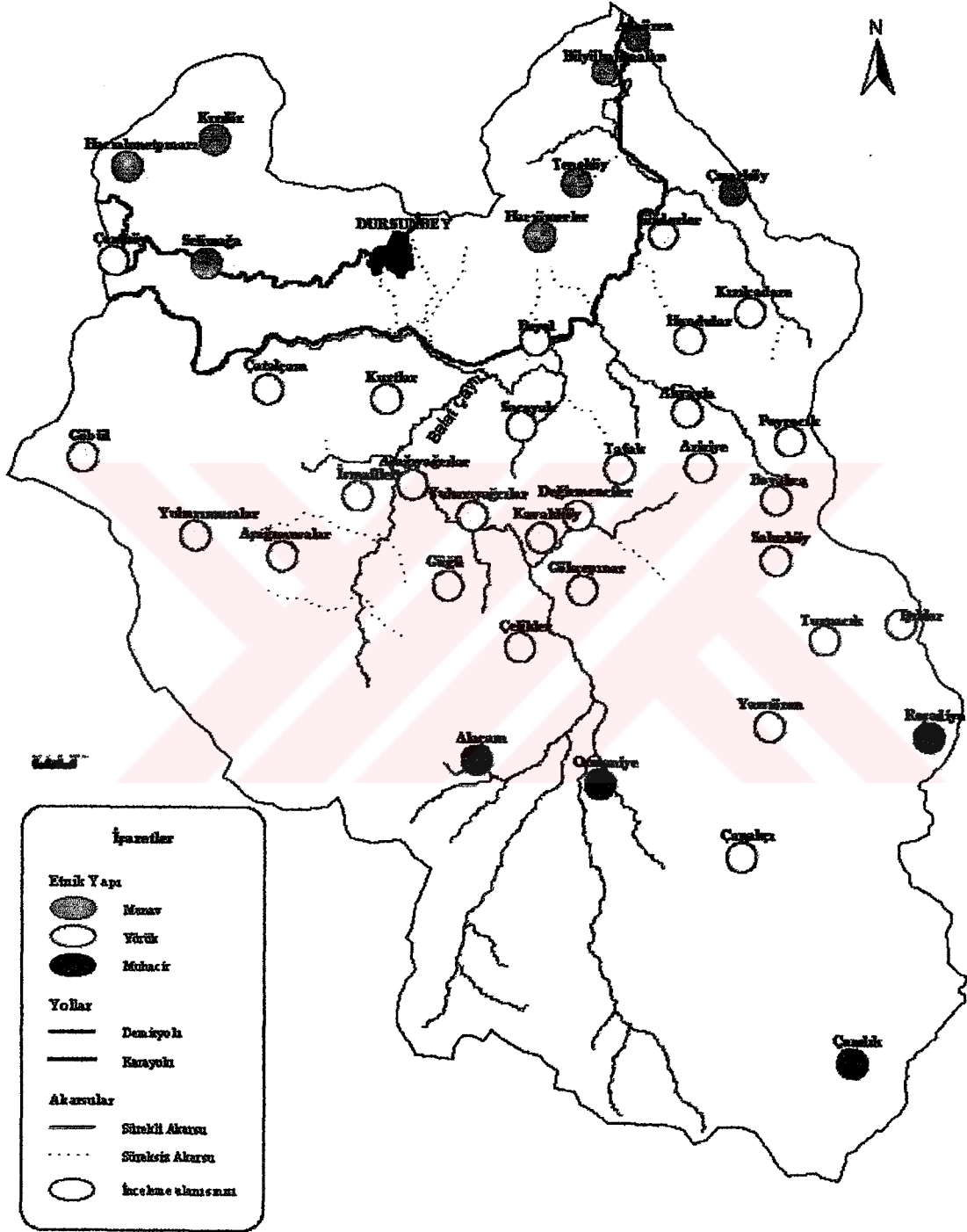

Foto 8- Yerleşme dokusu merkezde toplu, çevreye doğru gevşek olan Çatalçam köyünden bir görünüm

Bu sebeple, araştırma sahasında yer alan 5 manav, 32 yörük ve 4 muhacir köyünün farklı ve ortak özelliklerini incelemek yerinde olacaktır (Şekil 10) . Yerleşik hayata kendi istekleriyle geçen göçebe aşiretler, yaşama şartları uygun olan toprakları tercih etmişlerdir. Bu aşiretler fiziki koşulların uygun olduğu ve hayvancılık faaliyetini sürdürebilecekleri mekanlara yerleşmişlerdir. Ekonomik faaliyetleri hayvancılığa dayanan aşiretlerin yer seçiminde yüzyıllardır sürdürdükleri bu faaliyeti devam ettirebilecekleri yaylak-kışlak alanların bulunuşu önemli rol oynamıştır.⁷⁹

⁷⁹ Cengiz, Orhonlu, (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı* (İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.).

Şekil 10: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamaçlarındaki Köylerin Etnik Yapısı

Kaynak: Saha çalışmaları sırasında elde edilen bilgilerle tarafımdan düzenlenmiştir.

Genelleştirme yapmak gerekirse, bölgenin alçak yerleri, özellikle 750 m. yükseltiyeye kadar olan yerler, göçebe hayat tarzının IX. yy. sonlarına kadar devam ettiği sahada, kışlak sahası, daha yüksek kesimler yaylak idi. Alçakta kurulmuş olan köyler daha büyük, ekonomisi daha fazla ziraate dayanan ve manav olarak adlandırılan köylerdir. Daha yüksekte kurulmuş olan köyler, küçük, ekonomisi hayvancılığa dayanan ve Yörük olarak adlandırılan köylerdir.

İnceleme sahasında da yaylak-kışlak alanların bulunuşu ve buna bağlı olarak bu mevsimlik göç hareketinin günümüzde de devam etmesi sahaya gelip yerleşen aşiretlerin yer seçiminde ekonomik faaliyetlerin belirleyici bir rol oynadığının en iyi göstergelerinden biridir. Araştırma sahasında asıl ekonomik faaliyeti hayvancılık oluşturmaktadır. Ayrıca hayvancılığın yanı sıra hayvancılık faaliyetini destekleyecek ve ihtiyacı karşılayacak düzeyde ziraat de yapılmaktadır. Aşiretlerin konar-göçer yaşam tarzı ziraat ile meşgul olmalarına engel ise de, kışlak ve yaylaklardaki otlaklarında ve bir kısım köylerde iptidai çiftçilik yapıyorlardı.⁸⁰ Buraya yerleşen halkın sürdürdüğü ziraat faaliyetlerine yabancı olmadığı ve geçmiş yaşantılarının bir uzantısı olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci iskan hareketi 1858-1864 yılları arasında Balıkesir civarında yaşayan aşiretlerin 40'a yakın yerde köy haline gelmek üzere olan iskan mahalleri kurmalarıdır. Karesi Bölgesi'ndeki aşiretlerin en ileri gelenleri Akçakoyunlu, Burhanlı, Caferli, Çepni, Hardal, Karakeçili, Kılaz, Kubaş, Söğütlü, Yayıcı (Yağcı) Bedir aşiretleridir. Bunlar köyler oluşturacak şekilde parçalara ayrılıp Karesi Bölgesi'ne yayılmışlardır. Bu aşiretlerden olan Turhallı, Akkeçili ve Şehitli yörükleri de araştırma sahasında küçük parçalara bölünerek köyleri meydana getirmişlerdir. Yerleşik hayata geçip köy kurmalarına rağmen yaylak-kışlak hareketlerine devam etmişlerdir.⁸¹ Araştırma sahasındaki birçok köy, bu dönemde kurulmuştur.

⁸⁰ Cengiz Orhonlu, (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı* (İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.).

⁸¹ Cengiz, Orhonlu, (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı* (İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.).

Temel geçim kaynağı hayvan besiciliğine dayanan ailelerin mera alanları içerisinde inşa ettikleri, üzeri kapalı hayvan barınakları ile ağıl ve çoban kulübesinden meydana gelen, Ege ve Marmara bölgelerinde yaygın olarak görülen geçici yerleşme şekillerinden sayalar inceleme alanının özellikle 500-1000 m. yükselti kuşağındaki sahada yoğunluk göstermektedir.⁸²

Araştırma sahasında yer alan sayalar, yerleşik düzene geçmiş halkın, geleneksel yaşantılarını sürdürme eğilimi göstermesinin yanı sıra, yerleşik hayata da adapte olduklarının bir göstergesidir. Çünkü hayvancılık ekonomisinden doğmuş olan bu yerleşme şekli geleneksel ekonominin bir uzantısıdır. Ancak, sayaların yılın tamamında ikamet edilmesi ve köylere yakın mesafelerde yer almaları toprağa olan bağlılığı göstermektedir. Bu sayaların sahipleri, aynı zamanda oturdukları köylerin çevresindeki tarlalarında geçim türü ziraat yapmaktadırlar. Köyden küçük bu yerleşme şekillerine, daha ziyade ilk yerleşilen ve nüfus bakımından büyük olan manav köylerinin yoğun olduğu sahanın orta kesiminde ve özellikle Çanakçı ve Çatalçam köyleri civarında yoğunluk göstermektedir (Şekil 2). Saya yerleşmeleri, geleneksel hayvancılık kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırma sahasında yapılan mülakatlar sırasında edinilen bilgilere göre; sahada en son yerleşik hayata geçenler 1860'lı yılların sonlarında Ahmet Vefik Paşa Valiliği döneminde Karakeçili ve Şehitli aşiretleri mensuplarından bazı oymaklardır. Bu oymaklar inceleme alanında Hacıahmetpınarı, Sacayak ve Tafak köyleriyle bu köylere bağlı mahallerden Çaloluk, Karayürükler, Kılıklar, Halilbeyler, Yumuşaklar, Büyükakçaalan köyüne bağlı Yumruklu ve Adaören köyüne bağlı Çavuşlar mahallelerini kurmuşlardır. Sahada bu köy ve mahalle halkına daha geç yerleşik hayata geçmesinden dolayı yörük adı verilmektedir. Bu yerleşmelerin, bulunduğu sahada yer alan yerleşmelerden ayrılan yanı köyden küçük yerleşmeler olan mahallelerin yaygınlık kazanmasıdır (Şekil 2). Oymaklar halinde göçebe yaşam tarzını sürdüren bu grupların, nüfuslarının az olması ve yerleşme tarihinin günümüzden 100-150 sene öncesine

⁸² Abdullah Köse. (1995), "İvrindi Çevresinde Saya Yerleşmeleri," *Doğu Coğrafya Dergisi*. Sayı:1, ss.314-315.

dayanması, yerleştikleri yerlerde köy niteliğine ulaşamamış mahalle yerleşmelerinin bu kesimde yaygınlık kazanmasına neden olmuştur (Şekil 2).

Aslında diğer köyler de, bu dönemde birkaç haneli obalar halinde kurulmuş ve daha sonra büyüyerek köy haline gelmişlerdir. Araştırma sahasında köy yerleşmeleri ile birlikte köyden küçük yerleşme birimlerinin sayısının fazla olmasının nedeni, XII yy.dan itibaren burayı yurt edinen göçebe-yarı göçebe Türk aşiretlerinin, hayvancılık ekonomisi gereği, küçük obalara bölünüp, yerleşmeleri ile ilgili olabilir.

Göçebe aşiretler tarafından yerleşilen sahada, başka bir iskan hareketi de, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da yaşayan Müslüman Türklerin göçleriyle gerçekleşmiştir. Muhacir olarak adlandırılan, göçmenler sahanın yoğun karaçam ormanlarıyla kaplı güneyine yerleşmişlerdir.

Bulgaristan'dan Vize'ye daha sonra da Bursa'ya gelen göçmen gruplarından bir kısmı, Bursa'da baş gösteren sıtma salgını yüzünden kaçıp şimdiki Alaçam Köyü'nün bulunduğu yere yerleşmiştir. Köyün bulunduğu sahada muhacirler gelmeden önce bir yerleşme yoktu. Ancak bu köyün kurulduğu yer, muhacirler buraya yerleştirilmeden önce Yağcıbedir Yörüklerinin yaylağı olarak kullanılıyordu. Bu nedenle de bu durum Yağcıbedir Yörükleri ile muhacirler arasında uzun süre çatışmalara neden olmuştur.

Başka bir grup, Bulgaristan Filibe'den gelip önce Bursa'ya yerleşmiş, fakat sıtma salgını nedeniyle buradan ayrılmak zorunda kalmış, daha sonra da araştırma sahasının güneyine gelip yerleşmişlerdir. Sahada yapılan mülakatlar sırasında edinilen bilgilere göre, yerleşebilecekleri uygun bir saha arayan bu göçmenler, köyün şimdiki bulunduğu yere geldiklerinde, burayı memleketlerine benzeterek yerleşmişler. Bu durumdan hareketle, özellikle muhacirlerin kurdukları köylerde yerleşmenin yer seçiminde etkili rol oynayan faktörlerin kültürel faktörler olduğunu söylenebilir. İhtiyaçların karşılanması için, buğday ve patates yetiştirmelerine rağmen, asıl ekonomik faaliyet ormancılıktır.

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki göçle Bulgaristan'dan sahaya gelip yerleşen ve Çiçekli adı verilen daha sonra da adı değiştirilen bir diğer muhacir köyü de

Reşadiye'dir. Anadolu'ya ilk geldiklerinde Bursa Karacabey'e yerleştirilmişler. Daha sonra diğer köylerde rastlanan sıtma problemi nedeniyle şimdiki bulunduğu yerin batısında 10 dakikalık yürüyüş mesafesinde kurulmuştur. Köyün ekonomik faaliyetlerini ziraat ve hayvancılık oluştururken bu faaliyetler geçim türü olmaktan ileri gidemez. Köyün asıl ekonomik faaliyeti ormancılık ve orman işçiliğidir. Bunun yanı sıra birkaç aile orman varlığına bağlı olarak ağaç işlemeciliği yapmaktadır. Ağaç işçiliği ile elde edilen ürünler arasında bulunan su mataraları, yoğurt kapları gibi eşyalar Dursunbey ve Balıkesir'de perakende olarak pazarlanmakta ya da köye gelen tüccarlara toptan satılmaktadır. bakımından büyük benzerliklere sahip olmalarıdır. Aynı bölgeden göç eden bu 3 köy halkı geldikleri yerdeki ormancılık ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. Sahada yapılan mülakatlar göstermiştir ki, insanların buraya yerleşme sebebi, burayı geldikleri yere benzetmeleridir. Onların ifadesine göre bu alan gür bitki örtüsüne sahip olmasıyla, yüksek dağlık bir yerde bulunmasıyla ve havasıyla onların göç ettikleri Bulgaristan'ın dağlık yörelerine benzemektedir. Tümertekin ve Özgüç yerleşme yeri seçiminde çevresel algının önemli unsurlarından birisi olduğunu vurgulamakta ve çevresel algıyı fiziki çevre ve kaynakların farklı kültürler tarafından farklı şekillerde algılanarak değerlendirilmesi olarak tarif etmektedirler.⁸³

2.2.3 Ekonomik Kültür ve Yerleşme Etkileşimi

İnceleme alanında, Osmanlı Devleti döneminde, ekonominin temelini göçebe hayvancılık oluşturuyordu. Ancak, sahanın kuzey kesimdeki düz alanlarda kısmen de olsa, yerleşik hayata geçmiş olan Adaören, Büyükakçaalan ve Kavakköy köylerinde, ziraat faaliyetleri de sürdürülüyordu. Ziraat faaliyetlerinde, tahıl üretimi ön plana çıkmıştır.

Günümüzde araştırma sahasındaki ekonomik faaliyetleri büyük ve küçükbaş hayvancılık, özellikle tahıl ziraati ve ormancılık oluşturmaktadır (Şekil 11). Sahanın geneline hakim olan asıl ekonomik faaliyet alanı küçükbaş hayvancılık ekonomisidir. Ayrıca inceleme alanında küçükbaş hayvancılığın asıl ekonomik faaliyet olmasının diğer nedeni de sahanın yüksek ve arızalı bir topografyaya sahip oluşudur. Yükselti ve

⁸³ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, (2002), *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan* (İstanbul: Çantay Kitabevi).

relief özelliklerinin ziraat faaliyetlerini kısıtlaması, küçükbaş hayvancılık ekonomisinin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Küçükbaş hayvancılık ekonomisinin yaygın olarak yapılmasının en önemli nedenlerinden biri, burada bulunan köylerin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ekonomisi göçebe hayvancılığa dayanan aşiretler tarafından kurulmasıdır. Konar-göçer olan bu aşiretlerin ekonomisi küçükbaş hayvancılık ve bundan elde edilen ürünlere dayanmaktaydı.

İnceleme alanının Osmanlı dönemi boyunca bir yaylak alanı olduğu, günümüzde hala kullanılan yaylalardan ve Alaçam köyünün bulunduğu yerin Yağcıbedir yörüklerinin yaylağı olmasından anlaşılmaktadır. Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki göçle Bulgaristan'dan gelen muhacirlerin buraya yerleşmesi ve Alaçam köyünü kurmalarıyla muhacir ve Yörükler arasında ortaya çıkan yer kavgaları da, yörenin bir yaylak olduğunu göstermektedir. Bu konar-göçer aşiretlerin devamı olan ve bu sahada yaşayan halkın, günümüzde de aynı ekonomik faaliyeti sürdürüyor olması, ancak geleneksel ekonomi kültürüyle açıklanabilir.

Tablo 7- Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerin hayvan varlığı (1999)

Köy Adı	Büyükbaş Hayvan Sayısı	%	Küçükbaş Hayvan Sayısı	%	Yük Hayvanı Sayısı	%
Adaören	206	63	115	35	5	2
Akyayla	34	5	604	90	35	5
Alaçam	167	34	320	66	0	0
Aşağımusalar	217	25	650	74	10	1
Aşağıyağcılar	117	17	543	79	27	4
Aziziye	167	18	685	73	80	9
Beyel	41	6	625	94	2	0
Boyalıca	106	25	319	74	5	1
Büyükakçalan	205	12	1505	87	25	1
Çamköy	105	13	711	85	23	3
Çamlık	106	54	87	45	2	1
Çanakçı	466	27	1267	72	22	1
Çatalçam	70	3	1973	96	13	1
Çelikler	77	35	140	64	2	1
Çınarköy	146	9	1445	90	20	1
Değirmenciler	82	20	310	76	15	4
Göbül	418	11	3472	88	50	1
Gökçepınar	52	10	453	89	5	1
Güğü	447	34	844	64	24	2
Hacıahmetpınarı	80	11	605	84	32	4
Hacıömerler	122	8	1345	90	25	2
Hondular	135	15	756	82	30	3
İsmailler	180	26	480	70	25	4
İşıklar	204	21	723	73	63	6
Kavakköy	87	14	468	76	59	10
Kızılcadere	51	8	577	92	0	0
Kızılöz	93	11	742	85	42	5
Kurtlar	45	26	128	74	0	0
Osmaniye	157	36	284	64	1	0
Poyracık	73	13	468	85	7	1
Reşadiye	124	56	95	43	3	1
Sacayak	105	21	394	78	6	1
Sakızköy	153	18	670	79	30	4
Selimağa	613	13	4030	87	15	0
Sinderler	69	8	739	90	10	1
Tafak	162	12	1135	83	65	5
Tepeköy	295	13	1960	87	0	0
Turnacık	156	18	698	79	25	3
Yassıören	230	19	862	73	90	8
Yukarımusalar	255	11	2067	89	5	0
Yukarıyağcılar	123	14	687	80	50	6
Toplam	6699	16	33880	82	948	2

Kaynak: Dursunbey Tarım İlçe Müdürlüğü

Dursunbey İlçe Tarım Müdürlüğü'nden elde edilen bilgilere göre; sahada varolan hayvan türünün % 82'sini küçükbaş, % 16'sını büyükbaş ve % 2'sini yük hayvanı oluşturmaktadır. Bu veriler ışığında hayvancılık ekonomisinin temelini küçükbaş hayvancılığın oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak Adaören, Çamlık ve Reşadiye köylerinde bu oran, % 50'nin altındadır. Bunun nedeni ise, Adaören köyünün Balat Çayı vadisindeki verimli tarlalarda daha ziyade sebze ziraatıyla uğraşıyor olmasıdır. Ziraat faaliyetlerin bütün yıl sürmesi ve toprağa bağlılık gerektiren bir iş olması nedeniyle büyükbaş hayvancılık besi hayvancılığı şeklinde yapılabilmektedir.

Sürdürülen ekonomik faaliyetin türü yerleşmelerin ve meskenlerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle hayvancılık ekonomisinin asıl faaliyet kolu olduğu köylerde yerleşmenin şeklinde kenarlara doğru bir gevşeme ve yerleşmenin merkezi kısmında bir toplanma gözlenmektedir. Bunun nedeni de, hayvancılık faaliyetinin ortaya çıkardığı eklentilerin sağlık problemlerini ve kötü kokuyu engellemesi için köyün dışında kurulma eğilimidir. Özellikle küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köylerde hemen köyün yakınında bu faaliyetin sürdürülmesi için yapılmış sayalara rastlamak mümkündür (Foto 9).

Foto 9- Hondular Köyü çevresindeki sayalar

Köylerin, orta kısımda sıkışık iken çevreye doğru gevşemesinin nedeni, sürdürülen hayvancılık ekonomisinin sağım, bakım, otlatma gibi amaçlarla, geniş alana ihtiyaç göstermesi, dolayısıyla köyün dışında-kenarında yapılan sayalar ve ağıllardır. Halbuki evler köy içinde, birbirine bitişik inşa edilmiştir. Çünkü, insanlar yan yana, iç içe olmayı tercih etmişlerdir. Muhtemelen bunda en önemli etken, Osmanlı Devleti'nde son dönemde baş gösteren güvenlik problemidir. Birbirine kan bağı ile bağlı bu köy topluluklarında evler, hem kişisel ilişkilerini güçlü tutma, hem de savunma amacıyla birbirine yaklaşmıştır. Güvenlik probleminin ortadan kalkmasıyla ekonomik faaliyetleri daha rahat yapabilmek amacıyla, yerleşmeler, çevreye gevşek dokulu bir şekilde yayılma eğilimi göstermiştir.

Bunun yanı sıra sahada ziraat faaliyetleri de sürdürülmektedir. Ancak bu faaliyet geçim türü tarımdan öteye geçmez. Zaten tarım alanları yetersiz olduğundan, bitkisel gıda ihtiyacını karşılamak için tahıl, sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Ziraat yapılan alanların % 80'ni tahıl tarımına, % 17'si meyveciliğe ve geri kalanı da sebze ve endüstri bitkilerine ayrılmıştır (Tablo 8). Sahaya gelip yerleşen aşiretlerin konar-göçer yaşam tarzı ziraat ile meşgul olmalarına engel ise de kışlak ve yaylaklardaki otlaklarında ve bir kısım köylerde geçim türü çiftçilik yapıyorlardı.⁸⁴ Bu ifadeye göre; sahaya gelip yerleşmiş olan bu aşiretler ziraate tamamen yabancı değillerdir. Ayrıca günümüzde yapılan ziraat türünün büyük oranda tahıl tarımı içerisinde yer alan buğday ilk sırada yer almakta bunu, arpa, çavdar gibi yem bitkileri takip etmektedir.

Tablo 8- Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacındaki köylerde yetiştirilen ürünler, kapladığı alan ve yüzde oranları

Ürünler	Alan (ha.)	Oran (%)
Tahıllar	1102	79,5
Meyve	237	17,1
Endüstri Bitkileri	2,5	2,5
Sebze	0,9	0,9

Kaynak: ursunbey Tarım İlçe Müdürlüğü (1997)

⁸⁴ Cengiz Orhonlu, (1987), Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı (İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.).

Ekonomik faaliyetin temelini ziraatin meydana getirdiği köylerde yerleşmenin dokusu genellikle topludur. İnceleme alanında buna örnek olarak alınabilecek olan köylerden Güğü'de, yerleşmenin şekli asıl ekonomik faaliyet olan ziraate göre şekillenmiş ve toplu bir dokuya sahip olmuştur (Foto 10).

Foto 10- Toplu bir dokuya sahip olan Güğü Köyü

İnceleme alanının diğer ekonomik faaliyet türünü ormancılık oluşturmaktadır. Ormancılık faaliyetinin sürdürüldüğü alanlar orman içi ve kenarındadır (Foto 11). Ormancılık faaliyetiyle uğraşan köylerin tamamı sahanın, karaçam ormanlarıyla kaplı güney kesiminde yer almaktadır.

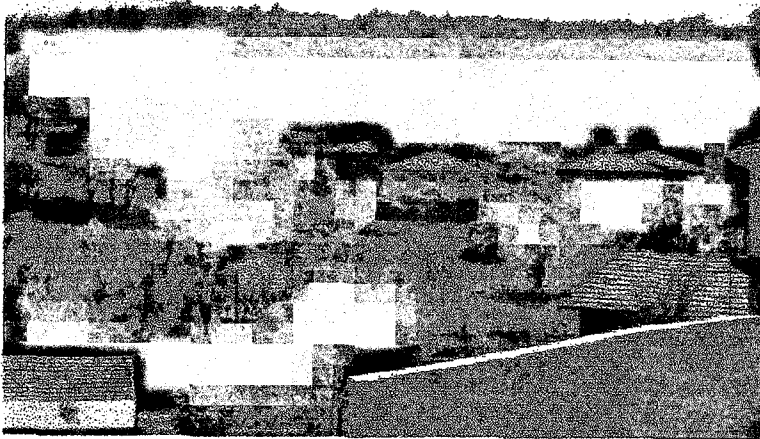

Foto 11-Ekonomik faaliyeti ormancılığa dayanan Alaçam Köyü

3. MESKEN VE COĞRAFI ÇEVRE ETKİLEŞİMİ

Bir eve sahip olma isteği üzerinde, doğal ve kültürel faktörlerin doğrudan ve dolaylı etkileri azımsanmayacak kadar değişik ve kuvvetlidir. Türkiye'nin kırlarında yer alan ev ve eklentileri, farklı morfolojik üniteler, iklim tipleri, gelenek ve görenekler, değişik ekonomiler ve ekonomik faaliyetler, mali seviye ve nihayet çeşitli zevkler altında birbirlerine benzemez tipler şeklinde bulunurlar.⁸⁵

Araştırma sahasında meskenlerin ve eklentilerinin şekillenmesinde, doğal coğrafi faktörler ve kültürel faktörlerin etkisi açıkça ayırt edilebilmektedir. Bu faktörlerin meskenler üzerindeki etkisi, genellikle meskenin şekli, kullanılan yapı malzemesinin türü, eklentilerin şekli ve fonksiyonu şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sahasındaki meskenlerde genellikle taş, toprak ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Ancak bu malzemelerin kullanılma şekli ve miktarı saha içinde farklılık göstermektedir. Bu farklılık doğal ve kültürel faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahası meskenlerde kullanılan hakim yapı malzemesine göre bir değerlendirme yapıldığında sahanın güneyindeki yüksek kesiminde ahşap malzemenin, orta kesiminde taş ve toprağın birlikte kullanıldığı kuzey kesiminde ise daha çok taş ve teknolojik yapı malzemelerinin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır (Şekil 12).

Araştırma sahasının kuzey kesiminde geleneksel yapı malzemesinin yanı sıra teknolojik inşa malzemelerinin kullanılmasının en önemli nedenleri, bu köylerin ulaşım imkanları bakımından diğerlerinden daha avantajlı bir konum olan karayolu üzerinde yer almaları ve ilçe merkezine yakın olmalarıdır.

⁸⁵ Necdet Tunçdilek, (1967), Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri) (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1283), s.37.

Araştırma sahasının orta ve kuzey kesiminde ise genellikle çevreden sağlanan geleneksel yapı malzemesi kullanılmaktadır. Fakat bu kesimde de kullanılan hakim yapı malzemesi mekansal farklılaşma göstermektedir. Bu farklılaşmanın en önemli nedenleri ise köyleri oluşturan insanların kültürel özellikleridir.

3.1 Doğal evre ve Mesken Etkileşimi

Araştırma sahasındaki meskenlerle etkileşim içinde bulunan doğal faktörler yerşekilleri, iklim ve bitki örtüsü olarak belirlenmiştir. Bu bölümde bu faktörlerin her biri ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.1.1 Yerçekilleri ve Mesken Etkileşimi

Araştırma sahası yükselti ve eğim değerleri fazla ve arızalı bir yapıya sahiptir. Kuruluş yeri olarak böyle bir araziye seçmiş olan köylerde genellikle meskenlerin alt katının bir cephesi zemine gömülmüş durumdadır (Foto 12). Alt katın bu şekilde zemine gömülmesinin bir takım avantajları da bulunmaktadır. Büyük ve küçükbaş hayvanların barınmasına ayrılan bu alt katın bir cephesinin dışarıdan gelecek tehlikelere karşı kapalı oluşu güvenlik problemini azaltmaktadır.

Foto 12: Hacıömerler Köyü'nde arazinin eğimine bağlı olarak alt katı zemine gömülmüş bir mesken

Özellikle eğimli yamaçta kurulmuş olan köylerde insanlar evlerinin arka cephesini yamaca bakacak şekilde inşa ederek eğimin evin kullanım alanını daraltıcı etkisinden kurtulmayı amaçlamışlardır. Evlerde arka cephe genellikle çok az kullanılan cephe olduğu için bu şekilde eğimin bu etkisi zayıflatılmıştır.

Yerşekilleri ile meskenler arasındaki başka bir etkileşim şekli de yerşekillerinin eklenti olarak kullanılma özelliğidir. Sahanın güney kesimindeki dağlık kesimde bulunan bir mağara ağzı ağıl olarak kullanılmaktadır. Özellikle yaz dönemi boyunca köylerden uzak otlatılan bu sürünün geceleri barınması için kullanılmaktadır (Foto 13).

Foto 13: Akdağ'ın kuzey yamacında ağıl olarak kullanılan bir mağara ağzı

3.1.2. İklim ve Mesken Etkileşimi

“İnsanın bütün faaliyetlerinde olduğu gibi evinin inşasında da, içinde bulunduğu coğrafi çevre şartları, bilhassa iklim ve toprağın tesirinde kalır”.⁸⁶ “Bununla birlikte, çevrenin bütün bu etkileri yanında, ev şekillerinde etkisi sezilen insanın kendisi, onun gelenek ve göreneği, alışkanlığı, temayülleri, istekleri ve kaprisleri vardır”.⁸⁷ İnceleme alanındaki meskenlerde de, kullanılan yapı malzemesinden, aldığı şekle kadar, iklim faktörünün etkisi hissedilmektedir.

⁸⁶ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 45).

⁸⁷ Ali Tanoğlu, (1966), *Nüfus ve Yerleşme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 45).

Doğal çevrenin meskenler üzerindeki en önemli etkisi yapı malzemesinin seçimi üzerinde olmaktadır. İnceleme alanında taş, toprak ve ahşap malzeme en yoğun kullanılan yapı malzemesidir. Bu yapı malzemeleri genellikle birlikte kullanılmıştır. Ancak bölgenin değişik kesimler de farklı ölçülerde kullanılması mesken tiplerindeki çeşitliliği arttırmıştır.

Sahada hakim rüzgar yönünün kuzey olmasına bağlı olarak, meskenlerin arka cephesi kuzeye gelecek şekilde inşa edilmiştir. Evin ön cephesi genellikle güney ve doğuya bakmakta ve hayat, avlu gibi çok kullanılan kısımlar bu yönlerde bulunmaktadır. Böylece güneş ışınlarından daha çok faydalanarak ve soğuk kuzey rüzgarlarından kısmen korunabilmektedir (Foto 14).

Foto 14: Sacayak Köyü'nde kuzey sektörlü soğuk rüzgarların etkisinden korunmak için ön cephesi güneye bakan bir mesken

Araştırma sahsında yapı malzemesi olarak, genellikle çevreden sağlanan taş malzeme kullanılmıştır. Ancak bazı meskenlerde, toprak malzeme taş malzeme ile birlikte kullanılmış ve bu gibi durumlarda toprak malzemenin yağışla birlikte eriyip gitmesini engellemek amacıyla duvarın üzeri tahta kalaslarla örtülmüştür (Foto 15).

Foto 15- Reşadiye Köyünden Dolma Yapıya Bir Örnek

3.1.3. Bitki Örtüsü ve Mesken Etkileşimi

Araştırma sahasında ahşap malzemenin hakim yapı malzemesi olarak kullanıldığı kesim güneydeki karaçam ormanlarıyla kaplı yüksek dağlık alandır. Ancak ahşap malzemenin kullanılmasında ağacın çevreden kolayca sağlanabilmesi tek başına yeterli değildir. Araştırma sahasının kuzeyinin kızılçam ormanlarıyla kaplı olmasına rağmen bu kesimde ahşap kullanımı yaygın değildir.

Ahşap malzemenin hakim yapı malzemesi olarak kullanıldığı kuzey kesim muhacir köylerinin bulunduğu kesimdir. Ağacı işleyerek ev yapmayı bilen bu insanlar çevreden de kolayca sağlayabildikleri ahşap malzemeyi kullanarak evlerini yapmışlardır. Böylece sahanın bu kesiminde ahşap evler yoğunluk göstermektedir (Foto 16).

Foto 16: Reşadiye Köyü'nden bir ahşap mesken örneği

Araştırma sahasının kuzey ve orta kesiminde ise ahşap daha çok evin iç kısmının düzenlenmesinde kullanılmaktadır. Özellikle ısı yalıtımı sağlamasından dolayı tavan ve taban döşemelerinde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra eklentilerde ahşap kullanımı da yaygındır. Samanlık ve ambar eklentileri tamamen ahşaptan yapılmıştır. Bunun nedeni de saklanacak olan malzemenin nemden korunmasını sağlamaktır.

3.2. Kültürel Çevre ve Mesken Etkileşimi

Mesken ve eklentilerinin özellik kazanmasında asıl etkili olan faktörler kültürel faktörlerdir. Bu faktörler de nüfus, tarihi miras ve ekonomik faaliyet türü olarak ayrılmaktadır. Bu faktörlerin tümü aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

3.2.1. Nüfus ve Mesken Etkileşimi

Meskenlerin özellik kazanmasında etkili olan kültürel faktörlerden birisi nüfustur. Araştırma sahasının orta kesimindeki Aşağıyağcılar, Gökçepınar, Kızılcadere, Çatalçam gibi yörük köylerinde nüfus göç yoluyla kaybedilmektedir. Göç ile nüfus kaybeden bu köylerde geleneksel mesken şekilleri yerleşmenin geneline hakim durumdadır. Bunun nedeni genç neslin göç yoluyla köyden uzaklaşması ve yeni teknolojiye ait evlerin yapılmıyor olmasıdır.

Araştırma sahasının kuzeyinde yer alan manav köylerinde ise göç daha az yaşandığından yerleşme büyüme imkanı bulmaktadır. Bu büyüyen köylerde yeni yapılar daha çok yerleşme çekirdeğinin etrafında yer almaktadır. Dolayısıyla teknolojik inşa malzemeleriyle yapılan evler köyün dış çevresine geleneksel yapılarda yerleşmenin merkezi kısmına hakimdir. Özellikle Selimağa, Adaören, Büyükakçaalan ve Tepeköy köylerinde meskenlerde bu görünüm hakimdir.

Meskenlerin genel görünümü aile içi nüfusun artmasına bağlı olarak da farklılık göstermektedir. Ailenin erkek çocuklarının evlenerek yeni bir eve ihtiyaç duyması ile aynı bahçe içinde modern tarzda evler inşa edilmektedir. Bu şekilde oğul veren meskenlerde geleneksel ve modern yapı birlikte yer almaktadır.

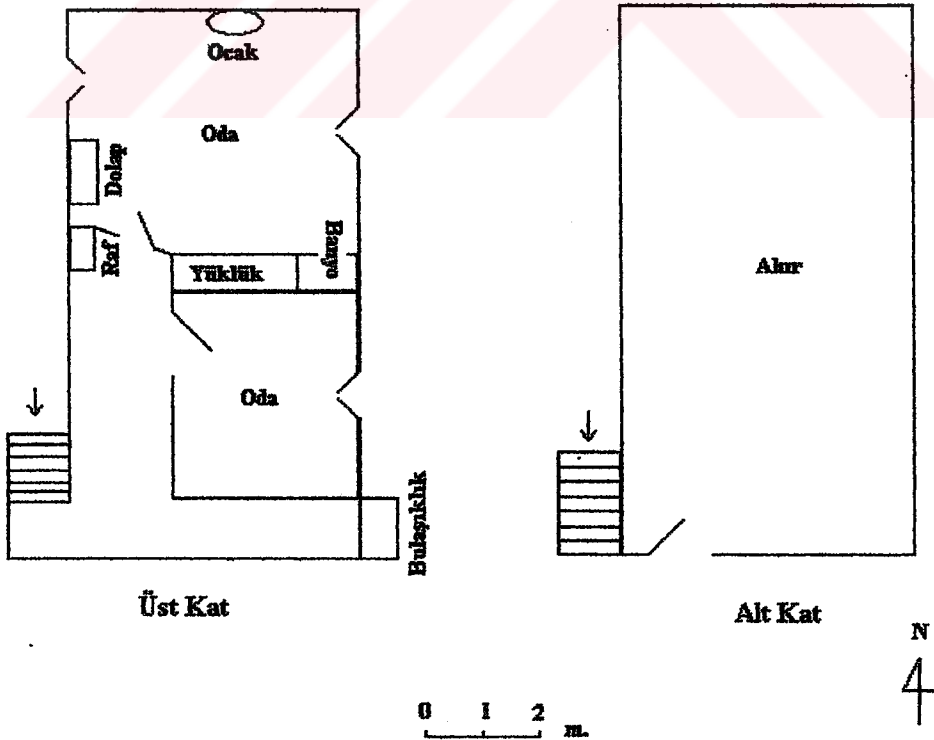
3.2.2. Kültürel Miras ve Mesken Etkileşimi

Araştırma sahasında, mesken ve eklentilerin şekillenmesinde, etnik yapının büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle geç dönemde yerleşik hayata geçen göçebe aşiretlerde ekonomik faaliyetin temeli hayvancılığa dayanmaktaydı. Hayvancılık faaliyetlerini yerleşik düzene geçtikten sonra da sürdüren bu insanlar, inşa ettikleri evlerin alt katını ahır olarak kullanmaktadırlar. Bunun yanısıra, sahanın güneyinde

ormancılıkla meşgul olan muhacir köylerinde, eklentiler evden ayrı yapılmıştır. Evin her iki katı da ikamet için kullanılmaktadır.

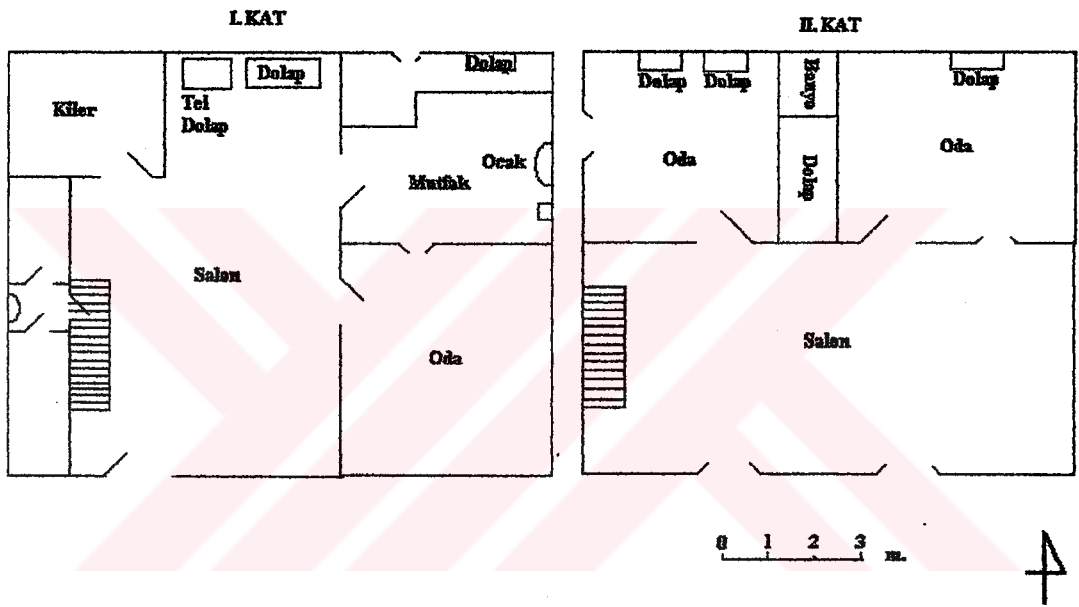
Manav köylerinde iki katlı olarak inşa edilmiş evlerin ikinci katı, ikamet için kullanılmaktadır. Genellikle iki odadan oluşan evlerde, her oda ayrı bir ev olarak düşünülmüş ve bir ailenin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir (Şekil 13). Bunun nedeni, ataerkil bir aile sistemine sahip olan bu insanların çocuklarını evlendirdikten sonra aynı evde yaşama geleneğidir. Böylece, odalar bir ailenin bütün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. Her odada, zorunlu bir ihtiyaç olan yemeğin pişirilebileceği bir ocak bulunmaktadır. Bunun yanında, abdesthane olarak adlandırılan ve aile fertlerinin yıkanabileceği ahşaptan yapılmış 1x1 m ebadında bir banyo ile ona bitişik olarak yapılmış 1 m genişliğinde 2 m uzunluğunda bir de yüklük yer almaktadır.

Şekil 13: Kızılöz köyünde iki katlı bir ev planı

Ev ve eklentilerin şekli ve fonksiyonu muhacir köylerinde diğer köylerden farklı özellikler kazanmaktadır. İki katlı olarak inşa edilen evlerin her iki katı da ikamete ayrılmıştır (Şekil 14). Ayrıca oda sayısı da artmıştır. Eklentiler ise evin etrafında bir avlu içinde toplanmaktadır. Bu köylerde, manav ve yörük köylerinde mahsulün saklandığı ambarların yerini, aynı fonksiyona sahip evin alt katında bulunan kilerler almıştır.

Şekil 14: Osmaniye köyünde iki katlı bir ev planı

Araştırma sahasının güneyindeki dağlık alanda hakim yapı malzemesi ahşaptır. Sahanın bu kesimi Bulgaristan'dan göç eden muhacirler tarafından iskan edilmiştir. Ağacı işleyerek ev yapma tekniğini bilen bu insanlar bölgeye gelip yerleştiklerinde de evlerini ahşap malzeme kullanarak yapmışlardır (Foto 17). Ayrıca yerleştikleri kesimin karaçam ormanlarıyla kaplı olması ahşap kullanımını kolaylaştırıcı etki yapmıştır.

Foto 17: Ahşap malzemenin hakim yapı malzemesi olarak kullanıldığı bir mesken

Uzun tarihi süreç boyunca, sabit bir eve ihtiyaç duymayan göçebe gruplar, çadırlarda ve kısa ömürlü iptidai kulübelerde yaşamışlardır. Mevsimlik olarak göç eden bu insanların, konakladıkları yerlerde kalıcı konutlar yapmaları hem zor hem zaman alıcı olmaktadır. Bu kulübeler inşaat tekniğinden tamamen uzak yapılmıştır. Çevreden sağlanan taş malzemenin arada bağlayıcı kullanılmadan üst üste konmasıyla oluşturulan bu barınakların çatısı da, çevreden sağlanan çalı ve ağaç dallarıyla örtülmekteydi. Günümüzde bunun örneklerine sahanın güneyindeki Aktuzla yaylasında rastlanmaktadır.

Ev yapma tekniğinden yoksun olan bu göçebe gruplar, yerleşik hayata geçtikten sonra çevrede bol bulunan taş malzemeyi işlemeden olduğu gibi kullanarak evlerini yapmışlardır. Ev yapımında taş malzemenin yoğunlukta kullanıldığı yörük köylerinde, ahşap kapı ve pencere gibi yan bileşenlerin yapımında kullanılmıştır (Foto 18). Bu evlerde kullanılan toprak, bağlayıcı malzeme olarak kullanılmaktan ileri gidememiştir.

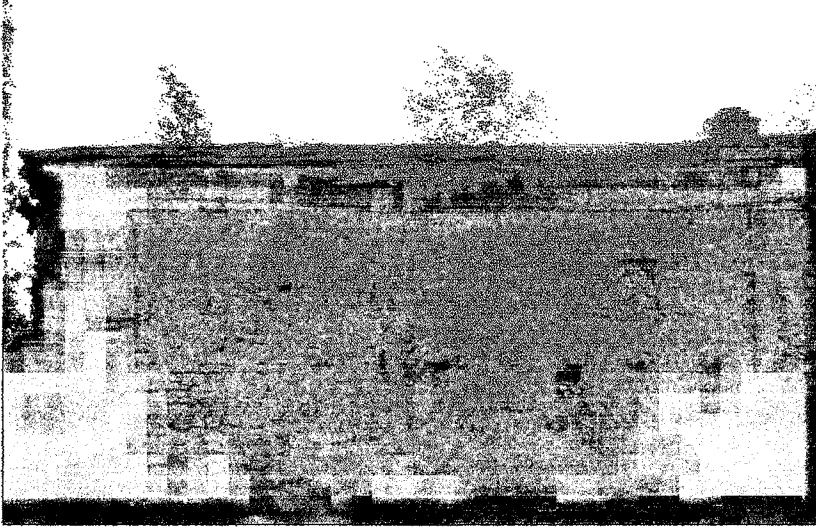

Foto 18: Hacıömerler Köyü'nden taş mesken örneği

Bu göçebe gruplardan daha önce yerleşik hayata geçenler, evlerini yörük köylerinde olduğu gibi taş malzemeyle yapmışlardır. Ancak, bu evlerde toprak ve ahşap malzemenin kullanımı artmıştır. Bu evlerde, toprak malzeme bağlayıcı olarak kullanılmasının yanı sıra ısı yalıtımını sağlaması için sıva malzemesi olarak da kullanılmıştır. Ahşap malzeme ise, kapı ve pencere gibi yan bileşenlerle, yaz aylarında dinlenme, yeme-içme faaliyetlerinin sürdürüldüğü hayat denilen evin eklentisinde kullanılmaktadır. Böylece sahanın kuzey kesimine hakim ev tipi olarak, taş, toprak ve ağaç karışımı evler ortaya çıkmıştır (Foto 19). Ancak hakim yapı malzemesi taştır. Ahşap ve toprak ise, onu destekler niteliktedir.

Foto 19: Tepeköy Köyü'nde taş, toprak ve ahşap malzemeden yapılmış bir mesken örneği

Sahanın kuzey kesiminde ev yapım malzemesinin temelini taş oluştururken, samanlık ve ambar eklentilerinde tomruk çantı ve ahşap çatkı sistemi kullanılmıştır (Foto 20). Eklentilerde kullanılan ağaç malzeme, köylerin çevresindeki kızılçam ormanlarından elde edilmektedir. Evlerde çevreden kolayca sağlanabilen taş malzemenin kullanılmış olması eski yaşantıyı sürdürmek istemenin bir göstergesidir. Eklentilerde sadece ağaç malzemenin kullanılması ise, saklanacak olan buğday, arpa ve saman gibi mahsulün nemden korunmasıdır .

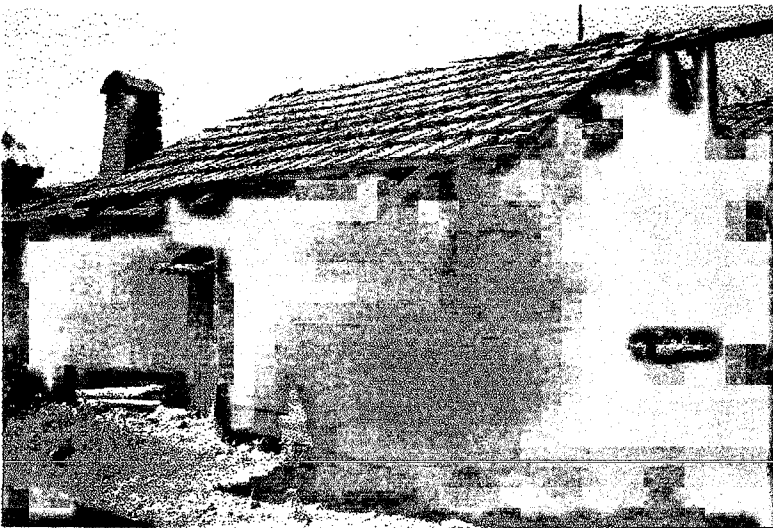

Foto 20: Sinderler Köyü'nde ahşap çatkı sisteminde yapılmış bir ambar eklentisi

Bütün evlerde, yaz mevsiminde yeme-içme, dinlenme gibi günlük ihtiyaçların gerçekleştirildiği hayat adı verilen bir eklenti yer almaktadır. Bazı evlerde bu eklentinin etrafı, ahşap perdelerle kaplanmıştır.

3.2.3. Ekonomik Kültür ve Mesken Etkileşimi

İnsanın geçimini sağlamak için sürdürmek zorunda olduğu ekonomik faaliyetler, ev ve eklentilerinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. İnceleme alanında, ekonomik faaliyetin türüne göre farklı eklentiler ortaya çıkmıştır. Sahada, ilk kurulan köyler olan manav köylerinde ekonomik faaliyetin temeli, ziraat ve hayvancılığa özellikle büyükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Buna bağlı olarak, evin eklentileri sürdürülen bu ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiştir. Özellikle tahıl tarımının yaygın olduğu bu köylerde, mahsulün saklanması için yapılmış ambarlar ve kışın hayvanların besin ihtiyacını karşılayacak olan samanın saklandığı samanlıklar yer almaktadır (Foto 21).

Foto21: Tomruk çantı sisteminde yapılmış samanlık eklentileri

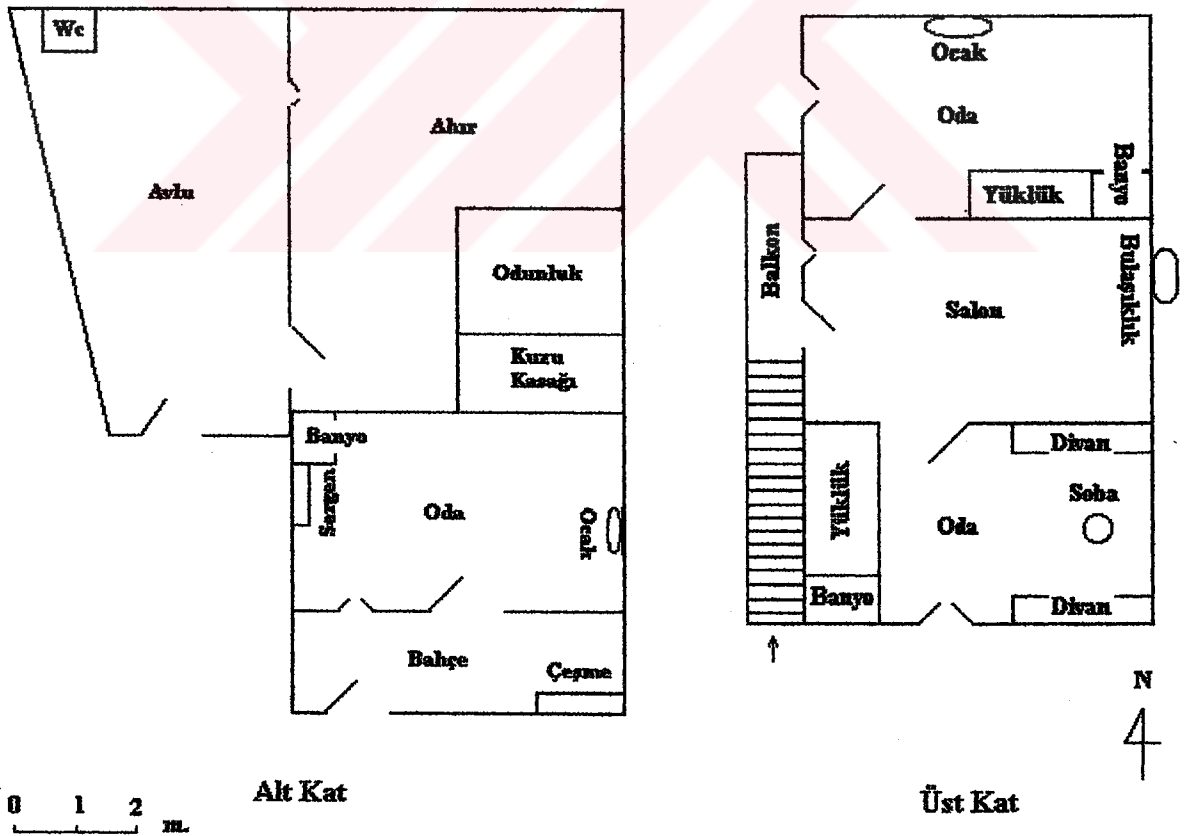
Tahıl tarımına bağlı olarak elde edilen buğday ve arpanın saklandığı ambarlar ahşap çantı, samanlıklar ise tomruk çantı sistemiyle yapılmıştır. Bu eklentilerde ahşap malzemenin kullanılmasının nedeni, kışın kullanılmak için saklanan besin maddelerinin nemden korunmasını sağlamaktır. Ayrıca, bu köylerin yer aldığı 250-750 m. yüksekli

kuşağının kızılçam ormanlarıyla kaplı olması, eklentilerde ahşap malzemenin kullanılmasını desteklemiştir.

Özellikle büyükbaş hayvancılığın sürdürüldüğü bu köylerde, hayvanların barınabilmesi sağlamak amacıyla ortaya çıkan başka bir eklenti de, ahırlardır. Hayvanların barındığı bu ahırlar, iki katlı olan evlerin alt katında yer almaktadır (Şekil 13). Ahırların ikamet edilen evin alt katında yer alması, hayvanların güvenliğinin sağlanması ihtiyacından doğmuştur.

Küçükbaş hayvancılık kültürüne sahip olan yörük köylerinde, bu faaliyete bağlı olarak, ahır, samanlık, ambar ve kuzu kasağı gibi eklentiler bulunmaktadır. Bu eklentilerden ahır ve kuzu kasağı, iki katlı olan evin alt katında yer almaktadır (Şekil 15).

Şekil 15: Çatalçam köyünde iki katlı bir ev planı

Ambar ve samanlıklar ise, avlunun dışında fakat eve yakın bir yerde bulunmaktadır. Evin alt katında bulunan kuzu kasağı, kuzuların doğduktan sonra konulduğu bir bölmedir. Kuzuların sürüden ayrı bir yere konulmasının amacı, kendini koruyamayacak kadar küçük olmasından dolayı zarar görmesini engellemektir.

Küçükbaş hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu yörük köylerinde, eklentilerden biri de ağıllardır. Bu ağıllar köyün dışında bulunmaktadır. Bu eklentilerin köyün dışında yapılmasının nedeni, sağım, bakım ve otlatma gibi nedenlerle daha fazla alana ihtiyaç duyulmasıdır. Bu eklentiler, çoban kulübesi, açık ve kapalı ağıllarla kuzu kasağından meydana gelir.

Muhacir köylerinde, ekonomik faaliyetin temelini ormancılığa dayanmasına bağlı olarak, eklentiler içinde en yaygın olanların odunluklardır. Çamlık köyünde sebze kasası yapımına bağlı olarak farklı bir eklenti şekli olan atölyeler ortaya çıkmıştır (Foto 22). Ahırlar da, geçim türünde yapılan hayvancılık ekonomisinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foto 22: Çamlık Köyü'nde sebze-meyve kasalarının yapıldığı bir atölye

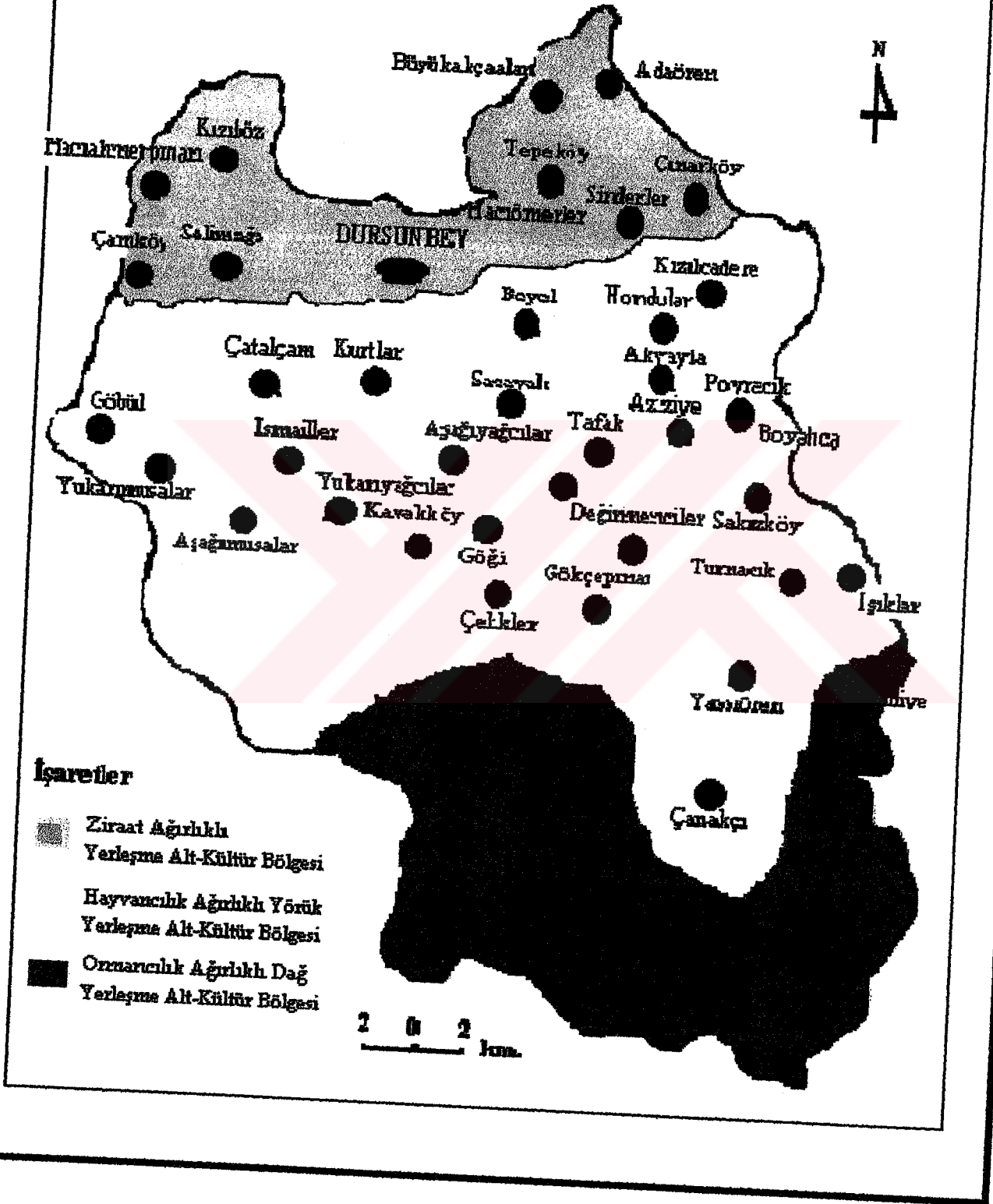
4. YERLEŞME KÜLTÜR ALT BÖLGELERİ

Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin Şekillenmesinde etkili olan doğal ve kültürel faktörler daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak verilmiŐti. Bu bölümde coğrafi faktörlerin etkisiyle yerleşmelerin sahada göstermiş olduğu deđiŐim sonucu ortaya çıkan yerleşme kültür alt bölgeleri üzerinde durulacaktır.

Araştırma sahasında yerleşme özellikleri bakımından kısmen birbirinden ayrılan üç bölge belirlenmiştir. Bu bölgeler, sahanın güney kesimindeki ormancılık ağırlıklı dağ yerleşim kültür bölgesi, kuzeydeki ziraat ağırlıklı yerleşim kültür bölgesi ve sahanın 750-1250 m. yükselti kuşağında kalan orta kesiminde hayvancılık ağırlıklı yörük yerleşme kültür bölgesi olarak adlandırılmıştır (Şekil 16).

Şekil 16: Akdağ-Alaçam Dağları Kuzey Yamacında Yerleşme Kültür Alt-Bölgeleri

4.1 Ziraat Ağırlıklı Yerleşme Kültür Alt Bölgesi

Ziraat ağırlıklı yerleşme kültür bölgesi, sahanın 250-750 m. yükselti sınırları arasındaki kuzey kesiminde yer almaktadır. Bu bölge, etnik yapı, ekonomi, yerleşme ve mesken özellikleri bakımından diğer bölgelerden kısmen ayrılan özelliklere sahiptir.

Araştırma sahasında 15. ve 16. yy. da yerleşik hayata geçen Türkmen boyları tarafından kurulmuş olan manav köyleri daha çok bu bölge içinde yer almaktadır. Bu bölge araştırma sahasının yerleşme kültürü en eski bölge olması kültürel etkileşimin en kolay ve yoğun olduğu yer olması ,yerleşmelerin diğerlerinden farklılık göstermesinin temel nedeni olmalıdır. Bölgedeki ekonomik faaliyet türü sahada hakim ekonomik faaliyet alanları olan ziraat ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ancak, uzun zaman önce yerleşik hayata geçen bu köylerin ekonomisinin temeli ziraat faaliyetlerine dayanmaktadır. Hayvancılık ise daha çok geçim tipi büyükbaş hayvancılık şeklinde sürdürülmektedir.

Balat Çayı'nın vadi tabanının genişlediği Sinderler ve Adaören köyleri arasındaki sahada sebze ziraatine bağlı olarak ortaya çıkan bahçe evleri, bölgenin karakteristik köyden küçük yerleşme şeklidir. Bu yerleşme birimine diğer bölgelerde rastlanmaz. Bu yerleşme şekli, ziraat alanı ve onun ortasında ya da kenarında yer alan bir evden ibarettir (Foto 23). Bahçe evleri bazı durumlarda daimi bir mesken yerine daha basit ve geçici bir çardak ya da çadırdan yapılmış olabilmektedir.

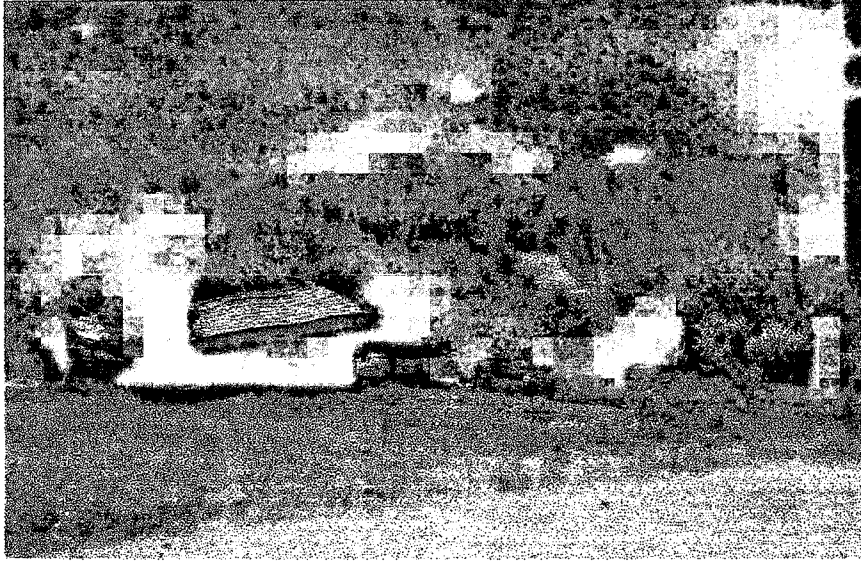

Foto 23 : Balat Çayı vadi tabanındaki bahçe evi

Mesken ve eklentileri de sürdürülen ekonomik faaliyete göre şekillenmiştir. Bölgede yoğun olarak yapılan tahıl tarımına bağlı olarak ortaya çıkan en önemli eklenti ambarlardır. Araştırma sahasının her yerinde ambar eklentisi olmakla birlikte, bu bölgedeki ambarlar ahşabın daha ustalıkla işlenmesi, iki katlı olması, iç planının daha düzenli ve geniş olması gibi özelliklerle diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Yetiştirilen ürünün saklandığı bu ambarlar, ahşap çatki sistemde inşa edilmiştir. Hacıahmetpınarı Köyü'nde iki katlı olan ambarların her katında dörder gözden oluşan bölmeler yer almaktadır (Foto 24).

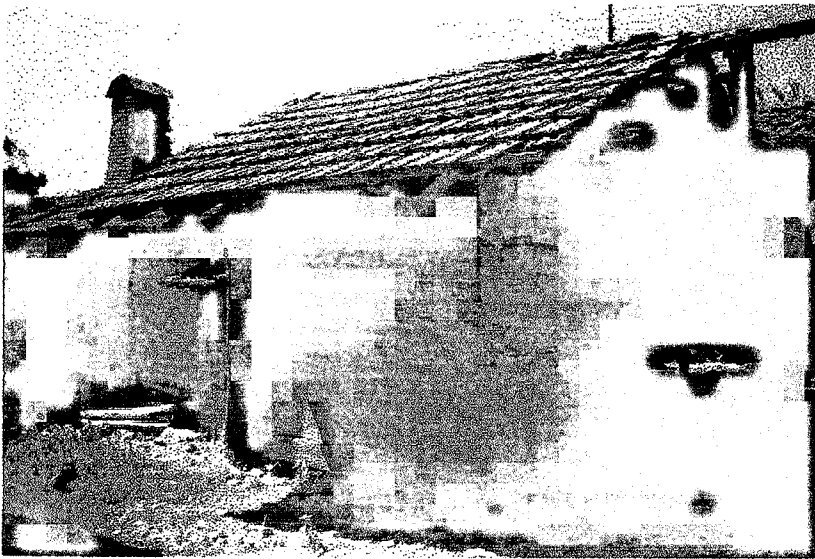
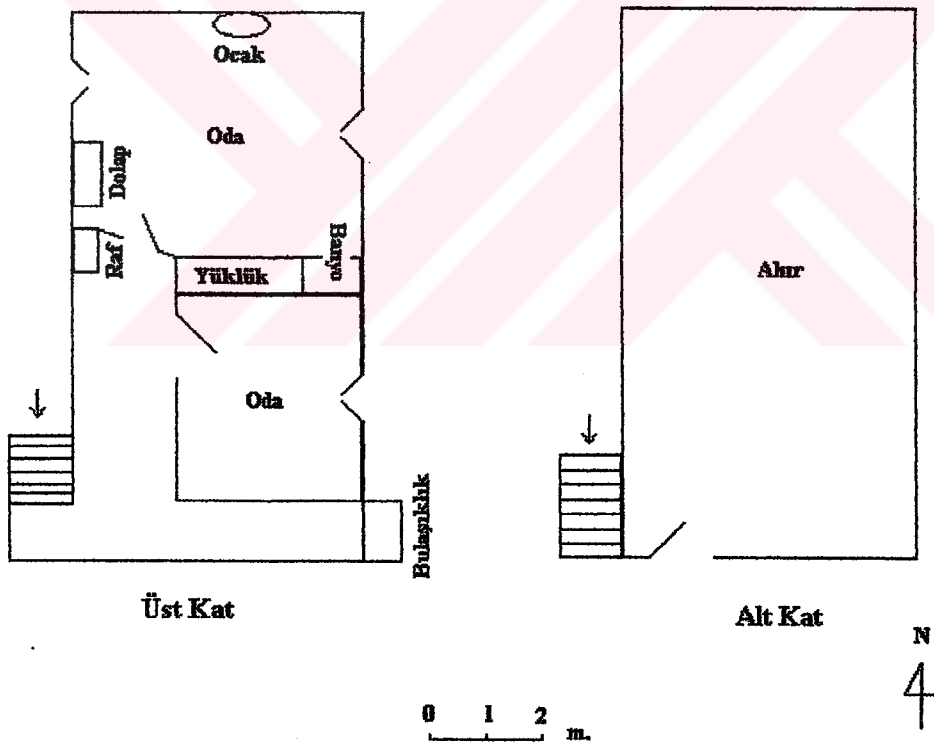

Foto 24: Hacıahmetpınarı Köyü'nde bir ambar eklentisi

Bölgedeki eklentilerden diğeri ise büyükbaş hayvancılık ekonomisine bağlı olarak ortaya çıkan ahırlardır. Ahırlar iki katlı olarak inşa edilen evlerin alt katında yer almaktadır. Evlerin üst katı ise ikamet amacıyla kullanılmaktadır. Ancak, ahır ve evin girişleri farklıdır, dışarıdan bir ahşap merdiven yardımıyla üst kata çıkılmaktadır.

İki kat olarak yapılan evlerin üst katı ev halkının kullanımı için ayrılmıştır. Evler genellikle iki odadan meydana gelmektedir. Her iki oda da bir ailenin kalabileceği şekilde düzenlenmiştir. Her odanın içinde yemeklerin pişirilebileceği bir ocaklık, eşyaların konulabileceği bir yüklük ve aile fertlerinin yıkanabileceği küçük bir abdesthaneden meydana gelmektedir (Şekil 17).

Şekil 17: Kızılöz köyünde iki katlı bir ev planı

Bu alt bölgedeki meskenlerde kullanılan yapı malzemesinin türü ve miktarı da farklılaşmaktadır. Mesken ve eklentilerde taş, toprak ve ahşap yapı malzemesinin her biri kullanılmaktadır. Ancak hakim yapı malzemesi taştır. Çamköy Köyü'nde taştan inşa edilmiş evlerde toprak malzeme bağlayıcı ve sıva malzemesi olarak kullanılmıştır (Foto 25). Yapı malzemesinin çeşitli ve her birinin aynı anda kullanılması, bu alt

bölgenin yerleşme tarihinin daha eski, diğer kültürlerle etkileşimin daha fazla olmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla daha düzgün görünüşlü konutlar ortaya çıkmıştır.

Foto 25: Çamköy Köyü'nden bir taş mesken örneği

4.2 Hayvancılık Ağırlıklı Yörük Yerleşme Kültür Bölgesi

Araştırma sahasında belirlenen diğer bölge hayvancılık ağırlıklı yörük yerleşme kültür bölgesidir. Bu bölgedeki köyler 19. yy. ın ortalarında yerleşik hayata geçen oymaklar tarafından kurulmuştur. 750-1250 m. arasındaki yükselti kuşağında yer alan bölgedeki köyler yörük köyü olarak adlandırılmaktadır.

Bölgede ekonomik faaliyetlerden hayvancılık ve ziraat yapılmaktadır. Ancak, ekonomik faaliyetin temeli göçebe hayvancılığın devamı olarak sürdürülen küçükbaş hayvancılığa dayanmaktadır. Bu ekonomik faaliyete bağlı olarak, bölgede köyden küçük yerleşmelerden sayılar ortaya çıkmıştır. Ziraat ağırlıklı yerleşme kültür bölgesindeki bahçe evleri bu bölgede tamamen ortadan kalkmıştır.

Bölgedeki eklentilerin şekil ve fonksiyonlarını sürdürülen ekonomik faaliyetin türü belirlemiştir. Hayvancılık ekonomisine dayanan bölgedeki en önemli eklentiler evlerin alt katındaki ahır ve ağıllarla, evlerden ayrı olarak yapılmış samanlıklardır.

Bölgedeki ahır ve ağıllar iki katlı olan evlerin alt katında yer almaktadır. Büyükbaş hayvanlar evlerin alt katındaki ahırlarda barındırılırken, küçükbaş hayvanlar ise köyün çevresinde inşa edilmiş olan ağıllarda barındırılmaktadır.

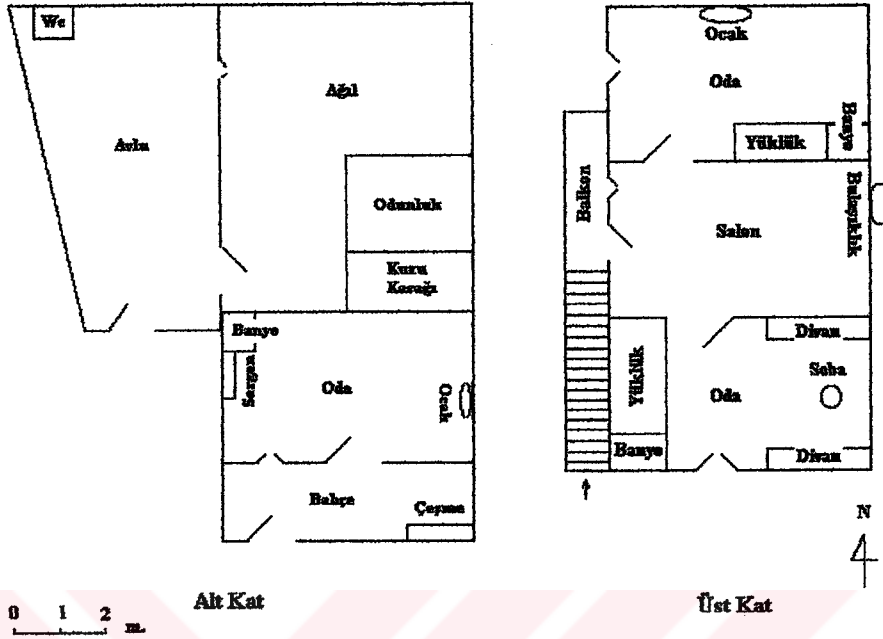
Tomruk çantı sistemde yapılmış olan samanlıklar araştırma sahasının bu bölgesinde yoğunluk göstermektedir (Foto 26). Bu eklentiler, Turnacık Köyü'nde olduğu gibi yan yana, bazı köylerde ise her ailenin evinin yanında birbirinden ayrı şekilde de bulunabilmektedir. Bu eklentilerin fonksiyonu kışlık hayvan yiyeceğinin saklanmasıdır.

Foto 26: Turnacık Köyü'nde tomruk çantı samanlıklar

Bölgede meskenler genellikle iki katlıdır. İki katlı olarak inşa edilmiş bu meskenlerin alt katı genellikle ekonomik faaliyete bağlı olarak ahır olarak kullanılmaktadır. Ev olarak kullanılan üst kat ise birden fazla ailenin aynı evde kalabileceği şekilde düzenlenmiştir (Şekil 18).

Şekil 18: Çatalçam köyünde iki katlı bir ev planı

Bu bölgedeki evler diğerinden daha sade (yerleşim kültürünün yeni olmasından dolayı) basit ve düzensiz şekilde inşa edilmiştir. Bölgedeki meskenlerde yapı malzemesi olarak genellikle taş ve ahşap birlikte kullanılmıştır (Foto 27). Bunun yanı sıra taş malzeme ya da ahşap malzeme ağırlıklı inşa edilen meskenlerde mevcuttur.

Foto 27: Aziziye Köyü'nde taş ve ahşap malzemedan yapılmış iki katlı mesken

4.3. Ormanlık Ağırlıklı Dağ Yerleşme Alt Kültür Bölgesi

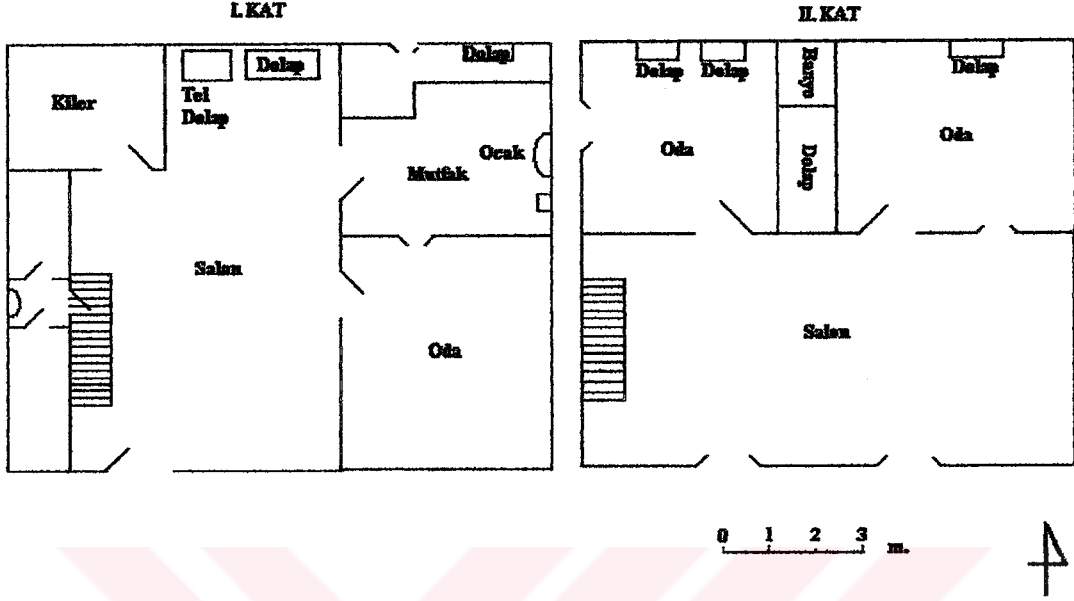
Araştırma sahasında belirlenen diğer alt kültür bölgesi ormanlık ağırlıklı yerleşim kültür bölgesidir (Şekil 16). Bu bölge 1000-1250 m. arasındaki yükselti kuşağı arasında yer almaktadır. Bölgede kurulmuş olan köylerin etnik yapısı muhacirdir.

Bölgede ekonomik faaliyetin temeli, orman işçiliğine dayanmaktadır. Karaçamlardan yapılan sebze-meyve kasaları ile yayık ve yatıklar köylerin başka bir geçim sahasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede büyükbaş hayvancılıkta geçim türü faaliyet olarak sürdürülmektedir.

Bölgede meskenler diğer bölgelerde olduğu gibi iki katlı olarak inşa edilmiştir. Ancak bu bölgenin meskenleri diğerlerinden oldukça farklı fonksiyonel özelliklere sahiptir. Özellikle alt katın ahır ya da ağıl olarak kullanılması bu bölgede rastlanmayan bir özelliktir. Her iki katta ikamet için kullanılmaktadır. Ayrıca meskenlerdeki oda sayısı diğer bölgelerdekinden daha fazladır. Odalar daha geniş ve ferahdır. Ayrıca pencere sayıları artmış ve ebatları da büyümüştür. (Şekil 19).

Bu bölgede farklı mesken şekillerinin ortaya çıkmasının başlıca sebebi buraya yerleşenlerin muhacir olmasındandır. Göç ederek geldikleri yerdeki kültürel özelliklerini sürdürerek ahşaptan daha düzenli ve göze hitap eden evler yapmışlardır. Ayrıca diğer iki bölgede mesken odalardan ve bir hayattan mevcutken bu bölgedeki meskenlerde salon olarak adlandırılan bir mekan bulunmaktadır.

Şekil 19: Osmaniye köyünde iki katlı bir ev planı

Bölgedeki eklentiler sebze-meyve kasalarının yapıldığı atölyeler, odunluklar ve ahır ve samanlıklardır. Odunluk ve atölyeler evin bahçesinin içinde yer alırken, ahır ve samanlıklar evden ayrı olarak köyün çevresinde bulunmaktadır (Foto 28). Özellikle kötü kokunun evlerden uzak olmasını amaçlayan bu kullanım sadece bu bölgede mevcuttur.

Foto 28: Alaçam Köyü Çevresindeki ahır ve samanlık eklentileri

Bölgedeki meskenlerde kullanılan hakim yapı malzemesi ahşaptır (Foto 29). Ancak ahşap tek başına değil taş malzemeyle birlikte kullanılmaktadır. Özellikle meskenlerin alt katında taş kullanımı fazladır.

Foto 29: Reşadiye Köyü'nde ahşap ve taş malzemenin birlikte kullanıldığı mesken

5. SONUÇ

Sonuç olarak, araştırma sahasındaki yerleşme ve meskenler mekanın bir takım kültürel ve doğal özelliklerine bağlı olarak şekillenmişlerdir. Yerleşme ve meskenlerin şekillenmesinde doğal ve kültürel faktörler birlikte etkili olmuştur. Ancak, bu faktörlerin etkileri birbirinden farklıdır. Özellikle kültürel faktörler yerleşmenin özellik kazanmasında belirleyici rol oynamıştır.

Araştırma sahasının doğal ve kültürel özelliklerinin sahada gösterdiği farklılık yerleşme ve mesken şekillerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Özellikle kültürel faktörlerden etnik yapı ve ekonomik faaliyet türlerindeki farklılaşma yerleşmelerin saha içinde birbirinden farklı özellikler kazanmalarında etkili olmuştur. Araştırma sahasındaki yerleşme alt kültür bölgelerinin belirlenmesinde yerleşmenin etnik yapısı, ekonomik faaliyet türü, köyden küçük yerleşme tipleri ve mesken özellikleri ayırıcı olan özelliklerdir.

Yerleşme ve mesken özelliklerinin farklılaşmasına bağlı olarak saha içinde birbirinden kısmen ayrılan yerleşme kültür alt bölgeleri ortaya çıkmıştır. Bu bölgeler, sahanın kuzeyindeki ziraat ağırlıklı yerleşme alt kültür bölgesi, sahanın orta kesimindeki hayvancılık ağırlıklı yerleşme alt kültür bölgesi ve sahanın güneyindeki ormancılık ağırlıklı dağ yerleşme alt kültür bölgesidir.

Bu çalışmada ana hatları ile yerleşme alt kültür bölgeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında araştırma sahasının sınırlarının genişletilmeli hatta tüm Balıkesir ili dahil edilmelidir. Böylece Balıkesir iline ait yerleşme kültür bölge ayrımı yapmak mümkün olabilir.

Sahanın bu şekilde geniş tutulmasındaki amaç ise daha fazla etnik çeşitlik elde ederek bölge sınırlarının daha net ortaya konulmasını sağlamaktır. Böylece her bölgenin karakteristik özellikleri belirlenerek yerleşme ve mesken tipleri tespit edilebilir.

Yerleşme kültür bölgelerini belirlemeyi amaçlayan çalışmaların çoğalmasıyla da yerel anlamda pek çok yere ait yerleşme ve mesken tipleri belirlenebilir. Yerel anlamda yapılacak bu çalışmalar birleştirilerek makro düzeyde Türkiye'nin yerleşme kültür bölgeleri ve bu bölgelere ait yerleşme ile mesken tipleri belirlenebilir

KAYNAKÇA

Alagöz, Cemal Arif. (1941), "Yayla Tabiri Hakkında Rapor," **I. Coğrafya Kongresi Raporlar-Müzakereler-Kararlar.**

Ayhan, Aydın. (1999), **Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler.** Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Genel Yayın No: 5.

Balcı, Ali. (1997), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.** Ankara: Pegem Yayıncılık.

Darkot, Besim, Metin Tuncel. (1978), **Ege Bölgesi Coğrafyası.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2365.

Demir, Ekrem. (2002), "Adıyaman Ovası'ndaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri," **Türk Coğrafya Dergisi, (39), ss. 55-78.**

Doğanay, Hayati. (1994), **Türkiye Beşeri Coğrafyası.** Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

Erinç, Sırrı. (1984), **Ortam Ekolojisi ve Degredasyonel Ekosistem Değişiklikleri.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

Erinç, Sırrı. (1996), **Klimatoloji ve Metodları.** İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Göney, Süha. (1977), **Şehir Coğrafyası**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Günel, Nurten. (1993), "Marmara ve Ege Bölgesinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı," **Türk Coğrafya Dergisi**, (28).

Günel Öden, Zerrin. (1999), **Karası Beyliği**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gürbüz, Orhan. (1997), "Türkiye'de Göçebe Mesken Örneği: Çadır," **Türk Coğrafya Dergisi**, (32), ss. 197-220.

Halaçoğlu, Yusuf. (1988), **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Işık, Şevket. (1992), "Ezine-Bayramiç Çevresi'nde Kır Meskenleri," **Ege Coğrafya Dergisi** (6), ss. 101-117.

Karabağ, Servet, Salih Şahin. (2003), **Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Koçman, Asaf. (1983), "Yeni Muhacir Köyü (Keşan) Toplumsal Ekoloji Açısından Bir İnceleme," **Ege Coğrafya Dergisi**, (1), ss.108-128.

Koçman, Asaf. (2003), "Dursunbey ve Çevresinin İklimi ve Arazi Degredasyonu," **Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu**.

Koday, Saliha. (1999), "Hınıs İlçesi'nde Kom Yerleşmeleri Üzerine Bir Araştırma," **Türk Coğrafya Dergisi**, (34), ss.331-354.

Köse, Abdullah. (1995), "İvrindi Çevresinde Saya Yerleşmeleri," **Doğu Coğrafya Dergisi**, (1), ss. 314-315.

Köse, Abdullah. (1997), "Madra Dağı Kuzey Yamaçlarında Yaylacılık," **Doğu Coğrafya Dergisi**, (2), ss. 229-230.

Mutaf, Abdülmecid. (1995), **Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)**. Balıkesir: Taner Ofset.

Orhonlu, Cengiz. (1987), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**. İstanbul: Eren Yayınları ve Kitapçılık Lt. Şt.

Öngör, Sami. (1960), "İmroz Adası'nda Tipik Bir Yerleşme Şekli," **Türk Coğrafya Dergisi**, (20), s. 72-82.

Özav, Lütfi. (1995), "Eski Gediz Kasabası Çevresi'nde Güme Yerleşmeleri," **Türk Coğrafya Dergisi** (30), ss. 173-188.

Özdemir, Bülent, İsmail Arslan. (2003), "Temettüat Defteri Işığında 1844-1845'li Yıllarda Dursunbey'in Sosyo-Ekonomik Durumu," **Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu**.

Özden, M. Yılmaz. (2000), "İlgaz Dağları ve Çankırı Şehri Arasındaki Kır Yerleşmeleri," **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgüç, Nazmiye. (1994), **Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi, No:3849.

Schwertheim, Elmar. (2003), **Die Inschriften von Hadrianoi and Hadrianeia.**
Çeviren: Aydın Ayhan. Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu.

Sergün, Ümit. (1993-1996), "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı," **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, (4).

Sevin, Veli. (2001), **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Soykan, Abdullah. (2003), "Balat Çayı (Dursunbey) Havzası'nın Jeomorfolojik Özellikleri," **Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu.**

Sözer, Ahmet Necdet. (1990), "Kozak Yaylacılığı Üzerine Bazı Gözlemler ve Notlar," **Ege Coğrafya Dergisi**, (5), ss.1-9.

Stoddard, Robert H., Brian W. Blouet and David J. Wishatr. (1986); **Human Geography People, Places, and Cultures.** New Jersey: A Division of Simon&Schuster, Inc.

Su, Kamil. (1938), **Balıkesir ve Çevresinde Yürük ve Türkmenler.** Balıkesir.

Şimşir, Nahide. (2003), "XIX Yüzyılın Sonları ve XX Yüzyılda Balat (Dursunbey) Nahiyesi'nin İdari ve Demografik Özellikleri" **Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu.**

Tanoğlu, Ali. (1954), **İskan Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metod.** İstanbul: Türkiyat Mecmuası, Sayı: 11, s.1-32.

Tanoğlu, Ali. (1966), **Nüfus ve Yerleşme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 45.

Tıraş, Mehmet. (2002), "Yusufeli İlçesi'nde Köy Yerleşmeleri," **Türk Coğrafya Dergisi**, (38), ss. 133-148.

Tolun Denker, Bedriye. (1977), **Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmeleri)**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2275.

Tunç, Muzaffer. (1997), "Trabzon'da Kırsal Alandaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri," **Türk Coğrafya Dergisi**, (32), ss. 143-160.

Tunçdilek, Necdet. (1960), "Orta Sakarya Vadisi'nde Meskenler," **Türk Coğrafya Dergisi**, (20), ss. 36-50.

Tunçdilek, Necdet. (1967), **Türkiye İskan Coğrafyası-Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri)**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1283.

Tunçdilek, Necdet. (1986), **Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tümertekin, Erol, Nazmiye Özgüç. (2002), **Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan**. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkdoğan, Orhan. (1971), **Beşikdüzü ve Dursunbey Bölge Monografileri (Karşılaştırmalı Sosyal Araştırmalar)**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:125.

Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek. (2003), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.
Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.

Yılmaz, Ali. (1993), "Doğu Kradeniz Kenar Dağları'nın Kuzeyinde (Melet-Harşit arası) Kırsal Yerleşmeler," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Ali. (1996), "Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı," Türk Coğrafya Dergisi, (31), ss. 139-154.

Yücel, Talip. (1988), "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri," Türk Kültürü Araştırmaları. 26 (1), ss. 61-69.

İSTATİSTİKLER, RAPORLAR VE ARŞİV KAYNAKLARI

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1935), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1940), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1945), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1950), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü, (1955), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
(Ankara), s. 72-74.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1960), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1965), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1970), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1975), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1980), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1985), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1990), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü, (1997), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
(Ankara), s. 7-8.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (2000), **Genel Nüfus Sayım Sonuçları, İdari Bölünüş.**
Ankara.

Toprak-İskan Köy İşleri ve Kooperatifi Bakanlığı. (1981), **Köy Envanter Etüdü.** DİE
Matbaası. Ankara.

1530 Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri. (1995), **166 no'lu Muhasebe-i Vilayet-i
Anadolu Defteri Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Mentеше,
Teke ve Alaiye Livaları (937 h. 1530 m.).**Tıpkı Basım. Ankara.